

100
Прот. М. ОВЧАРЕНКО

РОЗУМНІСТЬ В СВІТІ

* * *

БОГ

Вінніпег — 1969 — Канада

Прот. М. ОВЧАРЕНКО

РОЗУМНІСТЬ В СВІТІ

* * *

БОГ

ПРИСВЯЧУЮ МОЛОДІ

---

diasporiana.org.ua

Вінніпег — 1969 — Канада

V. Rev. M. OWCHARENKO

WISDOM IN THE UNIVERSE

* * *

GOD

DEDICATED TO YOUTH

Winnipeg — 1969 — Canada

Printed by Trident Press Ltd.

ПРО „РОЗУМНІСТЬ В СВІТІ”

У позатках Християнства було жорстоке переслідування християн поганами. Однак християнська місія тоді була значно легшою ніж тепер, бо погани також вірували в існування Вищої Сили — щоправда, лише в формі почитання божків.

Атеїзм у справжньому значенні цього слова — це продукт модерних людей. І саме тому місія релігії ніколи досі не була такою складною, трудною й відповідальною, як тепер.

В атеїстів, як і в кожній людині, є природжена релігійна потенція.

Складною і глибокою є істота вірування в існування Бога. Отож і складною та глибокою є справа методів актуалізування релігійної потенції в душах атеїстів.

Наука — відкривання тайн субстанції й побудови всесвіту — займає, чи пак повинна займати, одне з головних місць серед підстав, що підтверджують факт існування Бога.

Коли деякі провідники християн в країнах Західньої Європи осудили були Коперника за його епохальне відкриття в астрономії, бо воно, нібито „суперезило Християнству”, то цей славний угень — християнин відповів, що наука відкриває нам велич і складність всесвіту, а тим самим і допомагає наблизитися до пізнання величі його Творця.

Глибоке пізнання світу веде до Бога.

Праця Прот. М. Овзаренка „Розумність в світі” — це перший в українській науковій літературі твір, що конкретними даними наукових досягнень теперішнього часу з галузі фізики, біології й ін. наук (ці дані не заперезують самі атеїсти) підтверджує той факт, що світ постав не сам собою, а що створив його Бог.

Прот. М. Овзаренко є богослов і фахівець фізик (природник), тому й аргументи його заслуговують на серйозну увагу. Він дає цікаві наукові факти, які можливо, багатьом невідомі. Таким чином, праця приносить подвійну користь: дає підстави для свідомої віри в Бога і знайомить з найновішими науковими досягненнями.

Ця праця корисна і для віруючих, бо вона зміцнює їх віру і озброює проти атеїзму.

За винятком фізичного і духового насильства — всі інші способи релігійного навчання й виховання (в залежності від ґрунту) є добрі; краще коли вони координуються. Але без наукових доказів у наших гасах місіонер обійтися не може, особливо в праці з молоддю, освіженою молоддю.

В світі такої дійності зназнення цієї праці Прот. М. Овзаренка стає ясным саме собою.

У позатках Християнства апологетика (оборона віри) мала морально-політичний характер: вона доказувала поганській владі, що християни не шкодили державі, отже не було підстав переслідувати їх.

Згодом позалася оборона гистоти Християнства перед впливами нехристиянських релігій.

У модерних гасах центр апологетики — це взаємини науки і Християнства.

Не можна винити тих, у кого потенціяльне вірування не розбуджене, бо вина по стороні тих, хто покликаний розбудити його.

Релігія ще ніколи не була так загрожена, як тепер; але ще ніколи досі місійна справа не була такою занедбаною, як тепер.

„Розумність в світі” Прот. М. Овзаренка — це конкретний і важливий вклад у справу релігійної місії.

Проф. д-р Юрій Мулик — Луцк

ПЕРЕДМОВА

В наш час воюючий атеїзм сильно наступає. Він наступає по всьому світі незалежно від політичної системи країн. Атеїсти є не тільки в комуністичних країнах; багато їх в США, є вони в Англії, Франції, Канаді й ін. країнах.

Для поборення релігії, зокрема Християнства, атеїсти використовують всі засоби: школу, радіо, телевізю, кіно, газети, журнали, книжки, наукові установи, політику.

Деяко пов'язує атеїзм тільки з комунізмом. Але це не зовсім так. Комунізм — це політична система, а атеїзм — світорозуміння. В основному існує два головних види світорозуміння: ідеалістичне (з яким пов'язана релігія) і матеріалістичне (з якого виходить атеїзм).

Атеїст не обов'язково є комуніст. Не можна вважати, що атеїстом є тільки комуніст, бо цим залишаються поза увагою атеїсти, які є тут, у вільному світі. Такі атеїсти, виступаючи проти комунізму, здобувають собі довір'я і, користуючись цим, сіють антихристиянське насіння.

Атеїзм (матеріалізм) ввесь час підкреслює, що він стоїть тільки на ґрунті науки. Але це не так, бо сучасна наука встановила багато фактів, які не можна вкласти в рамки матерії. На жаль, багато хто не знає про це; не знає також, що матеріалізм фактично віра, сліпа віра, бо у всі основи матеріалізму треба тільки вірити, без будьякої надії мати коли-небудь наукове підтвердження. Напр., їх віра, що існує тільки матерія й більше нічого, що матерія вічна, що кількість її безконечна, що розвиток матерії від нижчого до вищого стався сам собою й ін.

Сучасна наука спостерігає деякі явища, для пояснення яких матеріалісти вдаються вже до віри в існування іншоструктурних форм матерії, де нема ні атомів, ні електронів, ні всіх тих законів природи, що діють у нашому атомному матеріальному світі.

Через те, що ми „атомної” структури, то ті інші структури матерії зовсім неприступні для нас і ніколи не будуть неприступні. Це кажуть самі матеріалісти.

Матеріалізм (атеїзм) — це тільки сліпа віра.

В Християнстві ж віруюча людина „серцем” сприймає Бога, а розум, багачи „сліді” Бога в матеріальному світі,

зміцнює віру. Таким чином, в Християнстві і „серце” і розум дають міцні основи для віри в Бога.

Завдання цієї книжечки показати, які є підстави для свідомої віри в Бога.

Завдання цієї книжечки показати „сліди” Бога в світі. А їх ми бачимо в симетрії, гармонії, цілеспрямованості, красі, взагалі в надзвичайній розумності у всьому і на всьому в світі.

Св. Ап. Павло пише, що Бог пізнається, коли розглядаємо Його творіння (Рим. 1:19-20). Подібне говорить і Христос (Матв. 6:28-30).

Завдання цієї книжечки розбудити бажання глибшого дослідження, глибшого пізнання Християнства.

Можна вважати, що в Радянському Союзі міститься офіційний центр воєвогневого атеїзму (матеріалізму). Атеїсти Радянського Союзу використовують всі думки атеїстів, що живуть у всіх країнах світу.

Ті, хто має сумнів, можуть не довіряти вченим — віруючим, тільки тому, що вони вірують. Але коли це ж говорять матеріалісти — атеїсти, то тут вже справа інша.

Ось тому в цій книжечці приділяється дуже багато місця висловлюванням науковців і філософів Радянського Союзу. Найсильніша зброя проти атеїзму — це висловлювання самих же атеїстів, бо виключена річ, щоб вони щось навмисно написали на користь релігії, Християнства.

І коли вони визнають щось неприємне для них, то знають примушені те визнати. Визнають не зразу, а тільки тоді, коли дальше їх заперечення робиться вже безглуздим. Зрозуміла річ, що неприємні для них факти вони намагаються якось втиснути в рамки матерії, але це їм не вдається, бо не все можна вкласти в рамки матерії.

В наш час багато хто посилається на науку. Але мало сказати: „наука довела”, а треба й показати це на конкретних прикладах. Ці приклади, конкретні приклади, ми й наводимо в книжечці.

Для зрозуміння їх потрібні хоч елементарні знання з фізики, хемії, біології й астрономії, бо ж приклади з науки.

РОЗУМНІСТЬ В СВІТІ

*„Від величності краси природи
пізнається Творець її (Прем. 13:5).*

1. Вступ

Людина живе в матеріальному світі і пізнає його, щоб панувати над ним, бо так сказав Господь першим людям: „Плодіться й розмножуйтеся, і **наповнюйте** землю, **оволодійте** нею, і **пануйте** над морськими рибами і над птаством небесним, і над кожним плазуючим живим на землі!” (Бут. 1:28).

І це ми бачимо. Людина, не маючи якихось сильних природних (біологічних) засобів в обороні себе від небезпеки з боку зовнішнього середовища, розмножилася до мільярдів і розселилася буквально по всій землі незалежно від кліматичних умов. А через знання, через науку людина підкоряє собі матеріальний світ: неживий і живий.

При пізнанні матеріального світу людину вражає надзвичайна упорядкованість і краса, тобто розумність у всьому існуючому, починаючи від найдрібніших частинок матерії і до безмежного всесвіту. Глибоке пізнання матеріального світу веде до Бога, Який „все премудро створив” (Псал. 103, 24).

Багато людей або не знає, або не звертає уваги на цю ПРЕМУДРІСТЬ. Скільки є тепер людей, які в захопленні від досягнень в підкоренні матеріального світу, хвалу віддають собі! Ці люди забувають, що вони відкрили те, що Хтось вже створив. „Відкрити” і „створити” — зовсім різні речі. Ось люди відкрили, що існують електромагнетні хвилі, відкрили, що цим хвилям притаманні різноманітні якості, відкрили, як використати ці якості в радіо, телевізії й тому подібне. І люди високо піднесли голову: які ж ми мудрі і мо-

гутні! Але ж люди відкрили тільки те, що вже існувало й існує незалежно від людини, відкрили те, що Кимсь вже було створене, чому Кимсь вже були надані певні якості, і то надзвичайно розумно. Коли потрібний не абиякий розум, щоб відкрити, то який потрібний Розум, щоб створити!

А скільки ще є незнаного нам! А скільки є такого, чого людина (в матеріяльному тілі) ніколи й не пізнає! Навіть матеріялісти кажуть, що процес пізнання безконечний, а людина, Земля, небесні тіла — конечні.

Людина, як матеріяльна істота, посідає, так би мовити, середнє місце в матеріяльному світі: в бік збільшення йдуть Земля, Галактика, Всесвіт; в бік зменшення — клітина, молекула, атом, елементарні частинки, а може є ще щось менше (не знаємо). Людина не бачить ні одного, ні другого кінця, якщо взагалі вони є, і не побачить, що визнають і матеріялісти.

Все, що людина вже пізнала, просякнене надзвичайною розумністю. Погляньмо! Почнемо від найдрібнішого.

Щоб не було закиду, що те, про що далі будемо говорити є, мовляв, погляди тільки вчених — ідеалістів, будемо посилатися майже виключно на висловлювання радянських вчених, на пресу Радянського Союзу. Хай вони самі показують розумність в світі. Їм вже аж ніяк не можна закинути, що вони щось навмисно напишуть на користь Релігії.

Завдання цієї книжечки показати, що розумність у всьому і на всьому неодмінно приводить до Бога. Бог — незбагнений для людського розуму, а тому самим тільки розумом не можна сприйняти Його. Бог сприймається серцем, а розум допомагає (Рим. 1:19-20). Св. Ап. Павло пише, що розум — це очі серця (Єфес. 1:16-18).

Хай же розум, бачачи Премудрість в світі, розкриє серце для прийняття Бога. Христос говорить: „Ось Я стою під дверима та стукаю: коли хто почує Мій голос і двері відчинить, Я до нього ввійду, і буду вечеряти з ним, а він зо Мною” (Об’яв. Ів. Богосл. 3:20).

2. Атом

Атом — якість дивне утворення. Він складається з елементарних частинок (електрон, протон, нейтрон й ін.). Таких частинок (враховуючи й частинки-резонатори) вже відкрито понад 200. Власне — це не частинки, але й не хвилі, і не суміш їх, а якісь особливі утворення, які ні з чим не можемо порівняти, яких зовсім не можемо уявити. Відомі нам фізичні закони не надаються до світу елементарних частинок, бо там: 1) час і простір зовсім інші і порівнювати їх з нашим часом і простором не можна (деякі вчені кажуть, що там часу, мабуть, зовсім нема); 2) нема об'єму в нашому розумінні; 3) нема траєкторій (шляху руху), хоч весь час відбувається рух; 4) для фотона (найменша частинка світла) часу не існує і т. п. Елементарна частинка, коли її розіб'ємо (а це вже роблять), утворює не частки (дольки) частинки, а інші елементарні частинки, які іноді бувають **більші**, ніж сама частинка, яку розбито.

А ядро атома! Воно криє в собі надзвичайно велику силу (атомна бомба), яка тільки при певних умовах виявляється.

Атом побудовано з певним ступенем стійкості, і певним ступенем мінливості. І це конче потрібно, бо інакше було б неможливе утворення чогось упорядкованого більш складнішого, тобто не було б **ніяких речей**: ні зірок, ні планет, не говорячи вже про життя.

Наука встановила, що елементарні частинки, з яких складається атом — це **згустки енергії**. Значить увесь матеріальний світ (а він складається з атомів) — це тільки різні комбінації згустків енергії. Але ж енергія — неречовинна! І от неречовинне робиться речовинним.

Неуявимий, якісно зовсім інший мікросвіт (область атома) утворює уявимий, відомий нам світ!

Що дивно: в мікросвіті нема розмірів, нема форм, панує принцип неозначеності. І цей неупорядкований світ утворює упорядкований. З приводу цього проф. Гарвардського уні-

верситету (С.Ш.А.) Дж. Уолд пише (з ним погоджуються й матеріялісти Радянського Союзу): „З'явлення розміру і форми, перехід від неозначености до все збільшеного певного порядку в матеріяльній організації — в цьому одна з сутностей історичного розвитку Всесвіту” („Наука и жизнь”. Москва. 1967. ч. 1, ст. 79).

В будові атомів ми бачимо надзвичайну розумність.

Навіть матеріялісти тепер вже пишуть: „Декілька років тому в складному світі елементарних частинок вдалося побачити стрункість, систему, симетрію, а значить і красу” („Знание — Сила”. Москва. 1968, ч. 2, ст. 24).

Невже ця дивно-розумна будова атомів сталася сама собою?

Матеріялісти кажуть: закони природи; кажуть, що матерія сама в собі криє **всі** закони природи, і при певних станах матерії ці закони виявляються. Зупинимось трохи на цьому.

Матерія є в безперервному русі і змінах. Коли нема певного стану матерії, то нема й відповідного закону, бо ж не можуть закони природи існувати окремо від матерії, поза матерією.

Ще порівнюючи не так давно (декілька мільярдів років тому) всього відомого нам матеріяльного всесвіту не існувало. Тоді вся матерія скупчувалася, вміщалася в математичній точці, а математична точка не має ніяких розмірів: ні довжини, ні ширини, ні товщини; розмір її — нуль, ніщо. (Про це в кінці книжечки ще будемо говорити). Тоді атомів не було. Не було і всіх відомих нам законів природи. Стався вибух, і матерія почала поширюватися, почали утворюватися атоми, молекули і т. д. (Матерія поширюється і тепер).

І от за такий порівняно короткий час сама матерія, створюючи „на ходу” незчисленну кількість різних, але суворо відповідних законів, **цілеспрямовано** розвинулась до людського розуму?

Виходить матерія „чудодійна”: знає коли, які і як утворити закони, щоб був **розвиток**. Підкреслюємо — **розвиток**, а не випадкове утворення тих чи інших форм матерії. І матеріялісти весь час підкреслюють саме **розвиток** матерії: від

нижчого до вищого, від простого до складного. Цей розвиток йде **цілеспрямовано**, що не заперечують і матеріялісти. Особливо це ми бачимо в житті.

Хто ж намічає цю ціль? Хто має знання й силу спрямовувати до цієї цілі? Намічати ціль — це значить заглянути в майбутнє. Виходить, матерія здатна бачити майбутнє. Але ж це — обоження матерії! А обожувати її не можна, бо вона обмежена. Напр., чи може статися океанський пароплав з його машинами й різноманітним обладнанням сам собою без участі людини? Кожному очевидно, що ні. Потрібний **розум** людини. А от життя набагато, набагато складніше, ніж океанський пароплав (Далі це будемо бачити).

Закони природи обмежені, вони не є „абсолютами”. Під тиском наукових стверджених фактів матеріялісти **тепер** вже пишуть таке: „Ми повинні бути готові до того, що багато тверджень, які в наш час здаються нам непохитними, а також деякі закони, які ми вважаємо „абсолютними” (напр., закон збереження матерії і руху), в міру дальшого розвитку наших знань виявляться зовсім не такими „непохитними” й не такими „абсолютними” („Знание — Сила.” Москва. 1968, ч. 2, ст. 45).

Ці знання (факти) вже є, але нелегко матеріялістам відмовлятися від того, що лежить в основі їх науки.

Закони природи обмежені, і разом з тим на них є печатка Чиєїсь Мудрости. Цю Мудрість матеріялісти бачать, але в своїй упертості не хочуть визнати Того, Хто поклав цю печатку, а обожують саму матерію. Вони пишуть: „Різні закони збереження (енергії, імпульсу, моменту кількості руху й ін.) — це не що інше, як наслідок стрункості, упорядкованості, гармонії природи”. (А. Богуш, Л. Мороз „Элементарные частицы”. Минск. 1966, ст. 97).

Таким чином, різnorodні атоми, які складаються з елементарних частинок матерії побудовані надзвичайно розумно.

Наука в наш час вивчає атоми і елементарні частинки. А чи нема чогось ще дрібнішого? Не знаємо. Науковці припускають, що існують ще менші ніж елементарні частинки, і назву їм дали — кварки, але їх доводиться наділяти

фантастичними якостями, щоб вони могли утворити елементарні частинки. Як приклад, можна навести таке: чи можна з великого пароплава, не втрачаючи матеріялу, **зовсім не втрачаючи**, зробити звичайний малий човен? Фантастика? А от таку фантастику доводиться допускати щодо кварків. А може це так і є?

А чи нема ще менших частинок, ніж кварки? Ніхто не може ствердити цього, як ніхто не може й заперечити.

3. Молекула

Всі атоми мають ядро, навколо якого обертаються електрони. У різних атомів різна кількість цих електронів. Атоми мають здатність втрачати чи приєднувати собі електрони. Це зветься йонізацією. Всі хемічні процеси можливі тільки завдяки йонізації. Значення йонізації величезне.

Ось науковець матеріяліст Д. Данин пише, що уявімо собі, що йонізація стала неможлива, тобто, що зв'язки електронів з ядрами стали б назавжди непорушні. Тоді природі нічого було б робити з атомами, бо атоми стали б навіки запечатаними, незмінними. Світ перетворився немов би в поштову скриньку, набиту листами, які неможливо відкрити й прочитати. Безглуздий, неприступний навіть уяві непевний світ! Уявімо тепер, що йонізація проходила б дуже легко, без усякої витрати енергії, тобто, щоб не було зв'язків атомних електронів з ядрами. Тоді світ став би накопиченням голих ядер, або, навпаки, ядер, оточених густою хмарою електронів. Тоді випадково утворювалися б безглузді з'єднання, виникали і тут же розпадалися б. І кінець -кінцем світ перетворився б в одноманітну мішанину ядер і електронів, безформно-рівноважний електронно-ядерний газ. Тужливе видовище світу, в якому нікому було б тужити! (Д. Данин. „Пути в незнаемое”. Москва. 1960. ст. 157).

Хіба це не свідчить, що Хтось Розумний наділив атоми саме такими властивостями, бо тільки при цій умові можливе утворення чогось упорядкованого більш складнішого?

А які великі зміни відбуваються при хемічному з'єднанні атомів! Утворюється **зовсім інша** якість. Ось, напр., звичайна сіль, що її ми споживаємо. Це є хемічне з'єднання натрія та хлору. Але ж хлор — це отруйний газ! Або, ось газ кисень хемічно з'єднується з газом воднем. Утворюється зовсім інша речовина: **вода**. **Сам** газ водень сильно горить, а газ кисень підтримує горіння. А от хемічно з'єднавшись (вода) — вона вже гасить вогонь.

Що знаменно: при хемізації нічого не добавляється і нічого не убавляється, тільки змінюється місце електрона чи електронів, а це пов'язане з виділенням чи поглиненням енергії.

З'єднання атомів утворюють молекули. Молекула — це найменша частинка речовини: соли, води, цукру й ін. Молекул існує дуже багато і то найрізноманітніших. І які є складні! Хто знайомий з органічною хемією, той знає цю складність, знає, яка може бути незчисленна кількість різних молекул. Візьмімо молекулу дезоксирибонуклеїнової кислоти (скорочено пишуть ДНК), яка лежить в основі клітини, тобто, в основі життя. Її молекулярна вага доходить до 120 мільйонів! (Молекулярна вага — це сума ваги атомів, що входять в молекулу. За одиницю ваги береться 1/16 атомної ваги кисня).

Хіба ми тут не бачимо **розумної** упорядкованості **величезної кількості** атомів?

Є закон природи: при охолодженні об'єм тіла зменшується. А відкіля взявся „вийняток” для води? Бо ж вода при охолодженні зменшує свій об'єм тільки до $+4^{\circ}\text{C}$, а при дальшому охолодженні поширюється; тому лід плаває. Якби цього вийнятку не існувало, то вода у водоймищах взимі промерзла б до дна. Якби цього вийнятку не було, то й життя не було б. Так говорить проф. Дж. Уолд („Наука й життя.” Москва. 1967. ч. 1, ст. 78). І що знаменно — може існувати лід важчий від води. Такий лід роблять в лябораторіях.

Вода — це основа життя. Все живе складається в більшості з води.

Вода має не тільки один цей вийняток, одну цю аномалію. (Аномалія — відхилення від норми). Вона має багато й інших аномалій. Наведемо деякі:

1) При випаровуванні води веде себе не так, як інші рідини, бо треба **дуже багато** тепла — аж 537 калорій, щоб один грам води перетворити в пару. А що було б, коли б вода вела себе так, як й інші рідини? А було б те, що один за одним висихали б невеликі водоймища, дощ часто випаровувався б ще в повітрі, і ліси та поля скоро обернулися б в пустиню.

2) З усіх рідин у води найбільший коефіцієнт поверхового натягу. Завдяки цьому, а також капілярності ґрунтова вода підіймається вгору до корнів рослин, інакше рослини засохли б.

3) У всіх рідинах пара перетворюється в рідину при збільшенні тиснення, а у води — навпаки.

4) Є аномалії в теплоємності води, в електрооптичних явищах, в поширенні звуку й ін.

Матеріалістичний журнал „Техника — Молодежи.” Москва. 1967, ч. 5, говорячи про ці й ще інші аномальності води, статтю закінчує словами: „Тут ми згадали далеко не всі аномальні властивості води. Але й з того, що сказане, добре видно, як вони важливі для нас. Якби вода була нормальною рідиною, Земля до цього часу залишалася б безжиттєвим космічним тілом. Дійсно, нормальні аномалії!” (стор. 36).

Хіба ж не свідчить це, що Хтось Розумний свідомо встановив ці аномалії? Бо ж тільки завдяки ним природа може **розвиватися** (підкреслюємо — розвиватися), а не тільки існувати, бо тільки завдяки ним можливе життя.

Область молекул, хемії — це область краси, розумности.

Проф. Ю. А. Жданов в статті „Химия — естетика”, що вміщена в журналі „Природа”, вид. Академії Наук СРСР. Москва. 1964, ч. 10 на ст. 8-9 пише: „Перше ж знайомство з явищами хемізма відкриває спостерігачу новий світ прекрасного, в першу чергу у вигляді абстрактної правильности форм, чистоти фарб . . . Хеміка приваблює внутрішня упорядкованість речовини, краса хемічної структури молекул.”

Ось ми коротенько сказали про молекули.

Невже упорядкованість, краса, аномалії (де вони конче потрібні) з'явилися само собою?

Тільки упереджена людина не побачить тут дії **Розумної Сили**.

4. Клітина

а) Походження життя

Клітина — це „цеглинка” життя. Про те, як вона виникла, можна тільки гадати. Науковець матеріяліст А. М. Емме пише: „Проблема виникнення життя на Землі є однією з найбільш складних проблем сучасного природознавства. В чому її сутність? По-перше в тому, що ніколи не будуть знайдені рештки первісних носіїв життя, по яких можна було б відновити їх вигляд, подібно тому, як ми відновляємо вигляд колись живих тварин і рослин, знаходячи їх рештки в надрах Землі. По-друге, наука досі не має вичерпних даних про устрій і діяльність того хемічного матеріялу, який лежить в основі життя і з якого почалося життя на Землі. По-третє, досі були без наслідків всі намагання штучно утворити живе з неживого. Таким чином, при розв'язанні проблеми виникнення життя на Землі наука не спирається на дані прямого експеримента і примушена користатися сукупністю посередніх доказів” (А. М. Емме „Наука и религия о происхождении жизни на Земле. Москва, 1956, ст. 4).

Це пише **матеріяліст**.

Існує багато різних наукових припущень про походження життя. Найліпше розробленим є припущення академіка Опарина. Але й воно незадовільне, бо не в силі пояснити головного в житті.

Вчені шукають.

А ось нове (1968 рік) припущення, яке перекреслює всі попередні припущення і просто веде до Бога:

Науковець матеріяліст А. Днепров пише: „Деякі вчені — К. Тринчер в ССРСР, Г. Кастлер в США — ставлять під серйозний сумнів існуючу теорію походження живої матерії з

неживої. Старший науковий співробітник інституту біохемії Академії Наук СРСР, доктор хемічних наук Карл Тринчер прийшов до висновку, що „жива матерія являє собою динамічну структуру, яка працює при температурі руйнації своєї структури”. Аналізуючи термодинаміку діяльності такої унікальної структури, вчений **довів**, що нічого подібного не можна штучно утворити з неживої матерії, що саме ставлення проблеми синтезу життя в „пробірці” в умовах лабораторії здається більш ніж спірним. Скоріше всього на життя треба дивитися, як на космічне явище. Як видно, **воно виникло** в теперішній формі **одноразово з неживою матерією** наближено 2 — 5 мільярдів років тому назад. Це немов би ще один, п'ятий, стан речовини”. („Техника — Молодежи”. Москва, 1968, ч. 3, ст. 16. Підкр. М. О.)

Це вислови самих матеріялістів.

Наука уміє утворити органічні з'єднання, але це далеко ще не життя. Далі покажемо це.

А тепер розглянемо, чому клітина не могла утворитися сама собою.

Існує незчисленна кількість клітин у всьому живому на Землі. Людина, напр., складається з 80 трильйонів клітин. **А однакових клітин нема.** Проф. Дж. Уолд пише: „Нема і ніколи не було двох ідентичних живих клітин. Навіть простіші клітини, напр., бактеріяльні будьякого виду, завжди неоднакові”. („Наука и жизнь”. Москва. 1967, ч. 1, ст. 79).

А одна клітина — це з'єднання трильйонів атомів. Припустімо, що таке з'єднання з'явилося само собою. (Ми тут не хочемо сказати, що воно з'явилося зразу). Але чому і як з'явилися в ньому певні і лише певні реакції, в певному і лише в певному порядку? Чому з'єднання стало замінювати свої частини, і замінювати **доцільно трохи іншими**, бо інакше не було б росту, розвитку. Організм живе тільки тоді, коли **всі** його частини замінюються новими **трохи іншими** і то **спрямовано**. Треба знати, що саме взяти, скільки взяти, як взяти, як переробити і т. д. Це вже розумна дія. Це з'єднання повинно бути в певних межах стійке і в певних межах мінливе. Потрібна повна гармонія між стійкістю і мінливістю, бо

інакше тіло або розпалося б на складові частини (як мертво тіло), або неможливий був би розвиток.

Що потрібна розумність для утворення клітини, ми бачимо ще ось з чого: Журнал „Природа”, вид. Акад. Наук СРСР. Москва. 1963, ч. 4, на ст. 34 пише: „Без нуклеїнових кислот неможливе існування живого. Як взагалі виникли на Землі самі перші і примітивні нуклеїнові кислоти? Цього наука не знає. Що цікаво, так те, що в лабораторіях при хемічній конденсації окремих нуклеотидів в довгий ланцюг, різні нуклеотиди з'єднуються поміж себе безладно, хаотично, а в природних нуклеїнових кислотах розподіл нуклеотидів вздовж ланцюга підпорядкується певним закономірностям.”

Чому в з'єднаннях з'явилася здібність відтворювати **нове життя**, передаючи йому свої істотні ознаки і здатність в свою чергу передавати життя дальшим поколінням? Занадто розумна дія!

А погляньмо, яка є ймовірність, щоб само собою з'явилося з'єднання, яке має клітина.

„Біофізик Френк Аллен говорить, що з'єднання вуглецю, водню, кисню, азоту й сірки в певній хемічній структурі, характерній для живих організмів, може зустрічатися надзвичайно рідко, і дає цифру 10^{160} . Це практично рівносильно повній неможливості.” („Наука и жизнь”. Москва. 1961. ч. 2, ст. 49).

Академік А. Н. Несмеянов говорить, що молекула білка має основою ланцюг з тисячі амінокислотних рештків. Поскільки кожна з амінокислот може зайняти яке завгодно місце в цьому ланцюгові, то число можливих різних з'єднань складає 10^{1300} . Неможливо знайти для цього неймовірно великого числа наочне порівняння, бо всіх електронів у всьому відомому нам всесвіті тільки 10^{79} . „Одиниця, за якою стоїть 1300 нулів! — так виглядає число, що показує, скільки різних, відмінних один від одного білків може виникнути з білкових „цеглин” — амінокислот.” („Пути в незнаемое”, Сборник. Москва. 1960, стор. 78).

А білок лежить в основі життя.

Коли сама природа утворила життя, то скільки „проб” повинна була б вона зробити, щоб знайти відповідну комбінацію з неуявимо великої кількості можливих комбінацій? А скільки потрібно часу?

А сама то Земля існує менше 5 мільярдів років. (Академік В. Г. Фесенков. „Природа”. Москва. 1964, ч. 10, ст. 6). Життя ж існує біля 4 мільярдів років.

В журналі „Знание — Сила”, Москва. 1961, ч. 5 на стор. 35 науковець А. Емме пише: „Знайшли сліди бактерій та водоростів в породах, вік яких обраховується 2,5 — 3 мільярди років. Значить, життя більш стародавнє, ніж припускали. До такого ж висновку прийшли й зарубіжні вчені. Вік самої Землі обчислюють в $4\frac{1}{2}$ мільярди років. І бактерії, і водорості — це вже дуже складні організми. Тому початок життя деякі вчені відносять ближче до моменту утворення Землі. Цілком можливо, що перші початки життя з’явилися на нашій планеті 4 мільярди років тому”.

Але тут постає друге питання. 3 — 4 мільярди років тому на Землі було набагато горячіше, ніж тепер. Щоб виникло життя і не загинуло, потрібно, щоб температура не була вищою за 60°C, бо при цій температурі білок — ця основа життя, твердіє і не здібний ні до яких життєвих процесів, тобто, при цій і вищій температурі життя неможливе.

Щоб можна було тільки матеріялістично пояснити походження життя, деякі матеріялісти заявляють, що Сонце на протязі останніх 3 мільярдів років випромінює однаково. А які наукові підстави для такого твердження? А ось які: „Якби Сонце випромінювало всього вдвічі більше чи вдвічі менше енергії, ніж тепер, середня температура на Землі була б дуже високою, або дуже низькою, так що в обох випадках життя на Землі не могло б розвиватися. Тому й доводиться визнати, що на протязі цього великого часу Сонце було таким же гарячим, як і тепер” (Г. А. Гурев „Что такое вселенная”. Москва. 1957, ст. 138; Про це ж пише Г. Аристов „Вселенная бесконечна”. Москва. 1955, ст. 110; Про це ж пише й А. Масевич „История Солнца”. Москва. 1955, ст. 173).

Оце отака „наукова” обгрунтованість!

А от д-р фіз-мат. наук С. Всехсвятський в журналі „Наука і життя”. Київ. 1964, ч. 4 на ст. 51 пише: „Радянські вчені підрахували, що в минулому Сонце викидало значно більше речовини. Мільярди років тому воно мало її в десять разів більше”. Тобто, температура на Землі раніше була набагато вища, ніж тепер. (Далі ще будемо говорити, що Сонце виникло одноразово з Землею, тобто існує наближено 5 мільярдів років).

Всі ці суперечності самих матеріялістів говорять, що не можна **лише природними законами** пояснити походження і розвиток життя.

Це можливе тільки через дію Розуму, бо: 1) Розуму не треба робити „проб” і шукати потрібне з незчисленної кількості різних можливих з’єднань, 2) Розуму не треба довгого часу, 3) Розум знає, як уберегти життя і 4) Тільки Розум може вкласти бажання зберігати себе, а також бажання й здатність розмноження (а це ми спостерігаємо у всьому живому). І, що знаменно: інстинкт розмноження сильніший за інстинкт самозбереження.

Чи може людина утворити життя?

Людина має розум. Людина є образ і подоба Божа. Тому не виключена можливість утворення життя людиною.

Бог дав право людям панувати не тільки над неживим, але й над живим (Бут. 1:28).

б) Будова і праця клітини:

Все живе (за винятком вірусів, природа яких в достатній мірі ще не досліджена) складається з клітин. Сучасні електронні мікроскопи показали надзвичайну складність клітини. Вчений А. Утевський в журналі „Наука і життя”, Київ, 1964, ч. 2 на ст. 31 пише: „Величезний хемічний комбінат (це багато фабрик, пов’язаних між собою, М. О.) може здатися відносно простим порівняно з електронно-мікроскопічною картиною клітини, що виконує свою **дивну** хемічну роботу”.

В клітині відбувається величезна кількість складних процесів; і всі вони дивно погоджені; і всі вони відбуваються тільки в певній послідовності.

Проф. С. С. Чахотин в журналі „Наука и жизнь”, Москва, 1962, ч. 4 на ст. 36 пише: „Клітину сьогодні ми знаємо, як **найскладніший організм**, в якому спрацьованість **окремих частин подиву гідна**, а також **подиву гідна** швидкість фізичних і хемічних реакцій, які відбуваються в ньому”. (Підк. М. О.)

В цьому ж числі журналу на ст. 27-29 член-коресп. Академії Наук СРСР Г. М. Франк пише: „За останні 20 років... відкрито багато нових ферментів-каталізаторів. Відкрита **струнка послідовності** цих ферментів-каталізаторів, що працюють як ланки **довгих і погоджених ланцюгів**... Не дивлячись на швидкість (процесів) все це діє в **дивній погодженості і порядку**... До останнього часу трудно було уявити собі, як може працювати і яка організація такого **складного апарату саморегуляції** клітини — цього білкового клубочку протоплазми, що складається на 80% з води... Електронний мікроскоп відкрив нам **надзвичайно упорядкований і витончений устрій** клітини... Всюди відкрита така **організація, про яку раніше й не гадали**”. (Підкр. М. О.)

В наш час електронні мікроскопи дають збільшення до 400.000 разів. (Є вже і йонні зі збільшенням до 3.000.000 разів). Завдяки цьому наука досить глибоко розглянула структуру клітин.

Що ж відомо сучасній науці про клітину?¹⁾

Клітина — ця „цеглинка” життя, складається з протоплазми і ядра в середині її. Клітина має оболонку.

Клітини дуже різняться за формою і розміром. Вони бувають круглі, прямокутні, зірчаті, волокнисті, гілчасті. Одні з них ледве можна бачити в мікроскоп, інші більші, а ще інші досягають великих розмірів.

¹ Нам доведеться вживати спеціальні терміни. Пояснення їх зайняло б багато місця. Наше ж завдання показати тільки надзвичайну складність клітини. Нехай пробачать читачі, що не даємо вяснення термінів.

Установлено, що у всіх клітинах є нуклеїнові кислоти, білки, жири, вуглеводи, вітаміни, пігменти, солі і вода. Клітина має багато різних органів (що їх звать органеллами), які відрізняються один від одного за своїм хемічним складом.

Клітину можна порівняти з дуже великим і складним підприємством-заводом. Як завод має багато різних цехів, так і клітина має багато органів-органелл.

Ядро можна порівняти з конструкторським бюро, яке заготовляє шаблони майбутніх частин клітини — білків і розсилає їх в різні органелли, що містяться в протоплазмі.

В клітинному ядрі розпорядчиком реакцій є молекули дезоксирибонуклеїнових кислот (скорочено пишуть ДНК). Кожна молекула ДНК передає наказ шляхом синтезу відповідних молекул рибонуклеїнових кислот (скорочено РНК). Вони в певному ритмі утворюються і виштовхуються з ядра в протоплазму. Ці молекули дуже складні. Молекула рибонуклеази, напр., складається з 124 амінокислот. (Є 20 різних амінокислот, які відрізняються одна від одної своїм хемічним складом).

Амінокислоти мають певні точки з'єднання, що надає молекулі певної форми. І ці форми конче потрібні для збереження молекулою біологічної активності. Від форми залежить призначення молекули бути тим чи іншим.

В ядрі знаходяться хромозоми — удовжені тільця, кількість яких відносно постійна для клітин кожного виду рослин і тварин. В хромозомах міститься все те, що робить людину — людиною, пшеницю — пшеницею, щупака — щупаком і т. д. У людини, наприклад, в кожній клітині тіла є по 46 хромозом (23 пари), у пшениці 42 (21 пара), у гороха 14 (7 пар) і т. д. В хромозомах розташовані гени, які є носіями спадкоємності. В генах заложені всі індивідуальні особливості організму: колір шкіри, колір і форма очей, вигляд волосся й т. д.

Протоплазма має багато органелл — своєрідних фабрик. Так, „фабрики” білків — рибосоми є дрібненькі зернятка діаметром в одну 15 мільйонову частину міліметра. Проф.

д-р біологічних наук А. Студитский в журналі „Знание — Сила”, Москва, 1963, ч. 7, на ст. 17 пише: „Надзвичайно таємнича праця рибосом. Рибосоми виробляють різні білки. Це й кератин, з якого складається вовна, і фіброїн, з якого будується шовк, і казеїн молока, і сироватки крові, і сотні інших білків. Але надзвичайно дивні з них не ті, що виходять з клітин, а інші, які залишаються в них, будують клітинне тіло, утворюють різні його форми — м'язові волокна, червоні і білі кульки й багато іншого. Рибосоми в м'язах виробляють актоміозин, в кістках — оссеїн, в нервах — ліпопротеїд, в крові — гемоглобін, в шкірі — кератин, колаген, в кишечнику — пепсін, трипсін. І що особливо важливо — це повна злагоженість праці всіх клітин організму. Як і чому це сталося? На це відповіді нема.”

„Фабриками” жирних кислот, холерестина й деяких інших речовин є гранули, що складені з білків. Є ще мітохондрії й ін. В протоплазмі є й, так би мовити, склади, готової продукції, які називають вакуолі.

Харч, який поступає в клітину, розподіляється поміж органеллами, кожна з яких має своїх „робочих” — ферменти. Ферменти — це білки-каталізатори, які прискорюють хід хемічних реакцій. Без їх участі не будується і не руйнується ні одна речовина. Кожен „робочий” виконує тільки одну операцію, немов би вузький спеціаліст. За характером своєї праці „робочі” — ферменти об'єднуються в системи: одні розщеплюють цукри, інші жири, ще інші білки і т. д. У „робочих” — ферментів є помічники — вітаміни, які з'єднують фермент з молекулами речовини в процесі їх взаємодії. В журналі „Природа”, Москва, 1963, ч. 10 на ст. 20 написано: „Дії природних каталізаторів дивно погоджені (Підкр. М. О.): продукти, що отримуються в наслідок каталізу одним ферментом, поступають до другого, а не розсіюються в клітинній речовині; реакції, що доставляють енергію, щільно пов'язані з реакціями, що потребують енергії.”

Біологічне значення ферментів величезне. Щоб побудувати потрібний для організма специфічний білок, треба для цього мати будівельний матеріал — амінокислоти. Аміно-

кислоти поступають з харчем, але у вигляді іншого, чужорідного білка. Протеолітичні ферменти руйнують цей білок до амінокислот і простіших поліпептидів. З цих амінокислот за участю відповідних ферментів будується новий білок, специфічний для цієї клітини.

Ферменти мають колосальну молекулярну вагу. (Молекулярна вага складається з суми ваги атомів, що знаходяться в молекулі. За одиницю ваги береться 1/16 атомної ваги кисня). Так, напр., молекулярна вага каталази, що розщеплює перекис водню — 250.000, а уреази — півмільйона. Тут же нагадаємо, що молекулярна вага ДНК доходить до 120 мільйонів.

Кожна клітина мусить їсти, пити й виводити назовні себе готову продукцію і покидьки. Обмін речовин відбувається через клітинну оболонку, яка складається з 4 прошарків. Два внутрішніх прошарки утворені з молекул жироподібних речовин, а зовнішній і внутрішній — з білкових молекул.

Електрично насажені частинки — йони нерівномірно розподілені на поверхні клітини і відіграють величезну роль в транспорті деяких речовин через оболонку.

Йони і вільні електрони — це джерело енергії, без якої неможливе існування клітини.

Вільні електрони беруть участь в будові складних молекул. Ці електрони запасені в зв'язках молекул аденозинтрифосфорної кислоти (скорочено АТФ). АТФ мають, так би мовити, потенціальну енергію, віддаючи яку, вони перетворюються в молекулу аденозиндифосфорної кислоти (скорочено АДФ). В процесі життя молекули АТФ та АДФ безперервно перетворюються одна в одну, тобто, енергія то накопичується, то звільняється.

Молекули АТФ виробляються в органеллах, що їх названо мітохондрії. Мітохондрії безперервно утворюються, живуть 10-20 діб, а потім руйнуються.

Науці ще невідомо, як утворюються мітохондрії, бо вони дуже складні.

Синтез АТФ відбувається в оболонці мітохондрії. Сюди безперервно приходять молекули АДФ, фосфату, глюкози, а

також кисня і магнія. Магній допомагає розщеплювати глюкозу, кисень її окислює, а енергія, що виділяється, йде на приєднання фосфату до АДФ. Цю роботу виконують ланцюги передачі електронів, які розташовані в оболонці. Одна частина ланцюгу складається з білків і вітамінів, а друга — з жироподібних речовин.

Вчений А. Емме пише: „В техніці поки ще нема нічого схожого на такі електрохімічні конвейери”. Тут же він говорить, що в наших знаннях про роботу клітин багато ще є невідомого. „Невідомо, як будуються мітохондрії й інші органелли, в яких не знайдено молекул нуклеїнових кислот. Не ясні багато деталей процесів перетворення речовини в енергію... Невідомо, як хлорофіл перетворює енергію світла в хімічну енергію... Ще не знаємо, як передається енергія АТФ на виконавчі органи” („Техника — молодежи”. Москва. 1962, ч. 1, ст. 37).

В книзі „За гранью XX века”. Сборник. Ленинград. 1962 на ст. 30 написано: „Життя — це царство залісної неодмінності. Все в ньому визначено наперед програмою. Програма визначає послідовність синтезів. Вона установлює послідовність амінокислот в білках. Від цієї послідовності залежить їх форма. Від їх форми залежить чим будуть білки; каталізаторами, стимуляторами, переносниками речовин чи просто будівельним матеріалом; і все це „записано” в ДНК хромозом; все — від народження до неминучої смерті”.

Два роки пізніше (1964) радянські науковці пишуть, що не можна все зводити тільки до ДНК. Проф. Д. М. Трошин в журналі „Природа”, вид. Акад. Наук СРСР. Москва. 1964, ч. 10 на ст. 52 пише: „Ні функції, ні процеси, окремо взяті, не характеризують живого, бо життя не зводиться тільки до якоїсь однієї якості. Тому помиляються ті, хто пропонує дати тільки функціональне визначення життя (акад. А. Н. Колмогоров й ін). Функції — важлива специфіка живого, але взяті ізольовано від інших якісних особливостей, вони ще далеко не характеризують життя. Функції самі є похідні від інших якостей живого. Не має під собою наукової основи погляд, що зводить життя до генетичного штампування,

спадкового коду дезоксирибонуклеїнової кислоти (ДНК). Значення ДНК в життєвих процесах велике, але „штампування”, навіть „генетичне” не може бути застосоване до поняття **життя**. Специфіка живого — в діалектичній єдності і у взаємозв'язку структур, процесів і функцій, в яких генетичні процеси грають важливу роль, але тільки в загальній складній системі”.

Д-р біолог. наук проф. А. Студитский в журналі „Наука и жизнь”. Москва. 1964. ч. 6. на ст. 129 пише: „Ще нема ясної гіпотези про спосіб, за допомогою якого ген, або, як тепер вважають, певна молекулярна конфігурація ДНК, реалізується в спадкову ознаку тієї чи іншої форми щетинки, те чи інше офарблення ока і т. д. Ця трудність була непереборною в епоху розробки хромозомної теорії — в 30-х роках, коли про спосіб дії генів наука не мала ніякої уяви. На жаль, вона залишилася непереборною і в наші дні.”

**

Тут ми тільки коротенько, схематично розповіли про будову і працю клітини. Тут ми розповіли тільки незначну долю того, що вже відомо науці про клітину.

Всіх дослідників вражає надзвичайна складність, упорядкованість і **цілеспрямованість** всього в клітині, тобто **розумність**.

Ми вже писали, що вчені порівнюють клітину з величезним хемічним комбінатом. Чи може утворитися хоч би одна фабрика (ми вже не говоримо про комбінат) сама собою, тільки за природними законами? Кожному зрозуміло, що ні. Потрібний **розум** людини. То чому матеріалісти вважають, що клітина утворилася сама собою? А клітина складніша за хемічний комбінат.

Хіба не очевидно тут, що тільки **Розум** міг утворити клітину? І утворити її в порівняно короткий час, бо сама Земля існує наближено $4\frac{1}{2}$ мільярда років, а життя існує вже біля 4 мільярдів років.

Клітина своєю будовою і працею незаперечно свідчить про існування **Вищого Розуму** — **Бога**.

5. Багатоклітинні організми

Майже все живе являє собою багатоклітинні організми. Як вони виникли? Не можна думати, що вони є тільки сума клітин. Наука це заперечує. Та й матеріялісти пишуть: „З того часу, як існує клітинна теорія, багато вчених намагалися уявляти рослини просто, як суму клітин. Здавалося, що коли зрозуміти окрему кожную клітину, — то в цілій рослині ніяких таємниць не залишиться. Але практика поки не підтверджує цей погляд. Він не розкриває правдивої картини”. („Наука и жизнь”. Москва. 1964, ч. 5, ст. 48).

Багатоклітинні організми — це **якісно** інші утворення, ніж клітина.

Ось візьмемо, для прикладу, людський організм. Він складається з 80 — 100 трильйонів клітин. Всі ці трильйони клітин складають **єдиний, спрямовано діючий**, організм. Кожна клітина живе своїм життям, харчується, росте, інколи хворіє і кінець-кінцем умирає незалежно від смерти всього організму, або разом з ним. В нашому тілі безперервно мільйони клітин умирає й мільйони народжується нових.

В організмі все приладновано одне до одного. В журналі „Знание — Сила”. Москва. 1964, ч. 4 на стор. 21-25 є стаття А. Шварца „Я — всегда я”. В цій статті написано: „**В організмі нема і двох абсолютно однакових клітин** (і це коли їх трильйони! Підкр. М. О.)... В тілі людини відбувається безперервний рух всіх його найдрібніших частинок: клітин, атомів (а їх в тілі коло 10^{27} ! М. О.). І разом з цим внутрішній розпорядок незмінний. Тіло — щось **незмірно більше** (підкр. М. О.), ніж сума частинок, що його складають... У взаємодіях тканин шаблону нема... Хто ними керує, відкіля у кожній новонародженій тканині така загадкова свідомленість?”

Свою статтю А. Шварц закінчує так: „Взагалі поведінка клітин, їх змінливі зв'язки і далекі мандрівки в тілі ще повні загадок. Біолог вже проник нині в ультрамікроскопічний, навіть молекулярний світ живих клітин, але йому ще невідомі закони, що керують співдружністю цих рухливих грудо-

чок плоті, він майже нічого не знає про механізми, які скріплюють велику кількість деталей в **прекрасну споруду** (Підкр. М. О.) — живе людське тіло. Сутність життя, його динаміка, поки сховані. Тут на мапі науки ціла антарктида. Вона чекає на своїх першопроходників.”

Погляньмо, що уявляє собою кров.

В журналі „Знание — Сила”. Москва. 1963, ч. 5 на ст. 39-41 Ю. Шишина пише: „В крові людини безперервно циркулює коло **25 трильйонів ізольованих** еритроцитних мікробораторій (еритроцити — це червоні кров’яні тільця), в яких ідуть найскладніші реакції. Кожну секунду 10 мільйонів з них руйнується і стільки ж утворюється нових. І ввесь цей величезний апарат працює **чітко, злагоджено і ритмічно...** В одному куб. міліметрі крові є біля 5 мільйонів еритроцитів і на кожному 714 еритроцитів — лейкоцити (білі кров’яні тільця. М. О.), є ще тромбоцити (елементи крові), три секстильйона¹⁾ білкових мицелл (колоїдні речовини) і мікрокраплинки жиру... Коли б рух частинок крові не був упорядкований, то п’ять мільйонів еритроцитів ніяк не змогли б вміститися в одному куб. мм., так само, як скомкані в безпорядку речі не вложилися б в маленьку валізку. Навіть коли б рух еритроцитів був напівупорядкований, то й тоді вони повинні були б займати вдвічі, а то й втричі більше місця, як це в дійсності. Математика стверджує, що тільки в тому випадкові, коли рух еритроцитів **абсолютно упорядкований** і їх „упаковка” в крові найбільш щільна — тільки тоді п’ять мільйонів еритроцитів зможуть вміститися в куб. мм. Таким чином кров — не хаос, а система, при чім **система струнка і строга**” (Підк. М. О.)

Крім кров’яної системи в тілі є ще системи: лімфатична, харчоварна, ниркова, нервова, є різні залози. Все це працює ізольовано одне від одного і в той же час найменше порушення в чомусь одному розстроює і все інше. А яке воно все

---

¹⁾ Що це за кількість секстильйон? Ми рахуємо: мільйон, мільярд або більйон, трильйон, двадрильйон, квінтальйон, секстильйон, септильйон і т. д.

складне і надзвичайно упорядковане! Ось око: воно має 130 мільйонів „ресепторів”, тобто приймачів (і кожен з них складний). Або: на шкірі у нас є біля 3 мільйонів залоз (своєрідних фабрик), що виділяють піт і які починають працювати, як тільки виникне потреба охоронити організм, як ціле.

А ось висловлювання матеріялістів про органи чуття. В журналі „Огонек”. Москва. 1967, ч. 46 на ст. 12-13 вміщена стаття науковців-біологів М. Островського і М. Матвеева під заголовком „Форпости чуттів. Загадки людського тіла”. Подаємо з цієї статті:

Говорячи про зір, автори пишуть: „Людина, як правило, пояснює складне, порівнюючи його з більш простим. Око — з фотоапаратом... Таке порівняння блюзнірське, бо самий досконалий фотоапарат в порівнянні до ока — все рівно, що звичайний селянський віз в порівнянні до космічної ракети. Найбільш дивна сітчатка. . . Архітектура сітчатки віртуозна. . . Вона складається з десяти прошарків, де кожний — особливі клітини... Чутливість цих клітин до світла фантастична... Вони реєструють навіть один квант світла (найменшу одиницю світла. М. О.)... Дуже багато узнали вчені. Але й сьогодні залишається загадкою феноменальні перетворення в клітинах сітчатки. Досі ми не знаємо, як фізична енергія світла трансформується в нервові біоелектричні імпульси”.

Говорячи про слух, вони пишуть: „Фізіологам вдалося установити, що барабанна перетинка у вусі у відповідь на слабкий удар звуку зсувається тільки на одну мільярдну (!) частину сантиметра. Ця віддаль менше радіуса самого маленького атома — атома водня... А коливання мембрани й того менше, наближено в тисячу разів. Але цього досить, щоб виникло нервові збудження... Хіба не можна дивуватися фантастичній тонкості відчуттів наших органів чуття?! І все ж ми не знаємо, як саме ми чуємо, бо невідомо, як фізична енергія звукової хвилі переходить в енергію електричну — нервові імпульси”.

Щодо нюху вони пишуть, що експериментально доведено, що клітина нюху реагує навіть на одну — єдину молекулу

пахучої речовини. Вони пишуть, що хемічні подразнення клітин нюху і смаху посилають в мозок все ті ж нервові імпульси — біоелектричні сигнали. Але як саме хемічна енергія перетворюється в електричну — невідомо.

Вони пишуть, що людина має більше, ніж п'ять органів чуття (зір, слух, нюх, смак, дотик). Людина має ще орган відчуття тяжіння, рівноваги і прискорення. Цей орган міститься в голові біля ушей. Повинні мати свої органи й відчуття болю, відчуття теплого й гарячого, а також м'язева контролю над власним тілом.

Стаття закінчується словами: „Вчених всього світу — біологів, медиків, фізиків, кібернетиків, математиків — надзвичайно цікавлять одноразово фантастично складні і дивно просто збудовані, напрочуд чутливі клітини, які швидко і при найменших втратах перетворюють різні види енергії в біоелектричні імпульси. Трудно собі уявити, що дасть відкриття цієї загадки природи. Ну, а відкриють її? Що ж, на цьому фініш? Ніколи. Попереду маячить ще більш феноменальна загадка: як однакові нервові імпульси, що біжать в мозок по однаково збудованих нервових волокнах, перетворюються в різні відчуття, у відчуття, що дозволяють нам бачити, слухати, сприймати дотиком, нюхати — коротше, відчувати **прекрасний світ**, що оточує нас?” (Підкр. М. О.)

Подібну дивну розумність ми бачимо в будові всіх частин організму.

А ще більше дивно розумного ми бачимо в праці організмів.

Навіть антирелігійний журнал „Наука и религия”. Москва. 1963, ч. 3 на ст. 8-12 пише: „Лізнаючи працю живих організмів інженери часом тільки розводять руками. Особливо це стосується надмірної чутливості органів, що приймають і передають інформацію, і біологічних систем, що призначені для переробки інформації. У цих будов неймовірна, з точки зору інженера, мініатюрність, економічність, надійність, здатність сприймати і пам'ятати дуже маленькі зміни факторів зовнішнього середовища і відповідати на них найскладнішими пристосувальними реакціями. Все це наштовхнуло ін-

женерів на думку використати принципи біологічних систем для утворення таких же досконалих штучних побудов. Але виявилось, що зробити це не так то легко. Справа в тому, що механізм роботи біологічних систем в більшій частині невідомий”.

„Наука и жизнь”. Москва, 1963 в ч. 2 на ст. 106-108 пише: „Вчені та інженери часом б'ються над розв'язанням проблем, які не викликають труднощів для жаб, риб, птахів і навіть звичайних комах. Тварини нерідко мають такі досконалі механізми, що якби людина могла їх утворити, то отримала б в своє розпорядження багато нових дивних приладь.”

Подібне пише і журнал „Знання та праця”. Київ. 1963. ч. 1, ст. 8-10.

Ось деякі приклади: В ніздрях альбатроса є якийсь дивний орган, що може очищати морську воду від соли. У хруща-скарабея так побудоване око, що він не тільки бачить, а й має точну інформацію про швидкість руху речей. Нічні метелики мають неймовірно чутливі лунолокатори, що перевищують навіть досконалість лунолокаторів кажанів.

І таких прикладів незчисленна кількість.

„Наука и жизнь”. Москва. 1966, ч. 6 на ст. 86 пише: „Згідно законів сучасної аеродинаміки, деякі жуки, напр., хрущ, літати не повинні. Але, як кажуть, хрущ цього не знає і тому літає.”

Значить існує Розум вищий від розуму людини, який вклав в хруща цю здібність.

Дивний зв'язок нервів з м'язами.

Тисячі сигналів несуться по нерву зі швидкістю більше 100 метрів на сек. Віддаль від мозку до самого віддаленого м'яза вони проходять за дуже малі частини секунди. З цього потоку сигналів м'яз миттєво відбирає все, що стосується його і, розшифрувавши, тут же виконує.

І от виявився дивний, але цілком достовірний факт: між нервом і м'язом ніякого прямого зв'язку нема. Нерв дуже поганий провідник електрики. Як же відбувається зв'язок?

Дамо слово матеріалістичній пресі (А. Шварц „Путешествие вглубь мышцы”. „Знание — Сила”. Москва. 1961,

ч. 11, ст. 31): „Дивна справа, зв'язку нема, а електричний імпульс між нервом і м'язом проскакує легко й швидко. Можна було думати про якийсь бездротяний телеграф. Уже було так і подумали, але недооцінили **інженерний геній** (Підкр. М. О.) природи: вона заложила сюди своєрідні живі напівпровідники..., які набагато менше самих маленьких транзисторів, а зроблені буквально з нічого: природа обійшлась водою і гомеопатичною (надзвичайно малою. М. О.) дозою двох-трьох солів. От тобі й хемічна новинка зі стажем в декілька мільйонів років... Просто диву даєшся, як нерв поспіває доставити м'язам стільки важливої інформації, та ще в такий короткий час. Сигнали затухають в нерві, не пройшовши й півсантиметра, а він умудряється переправити їх іноді на півметра і ніколи не запізнюється... Нервова провідність — явище куди більш складніше, ніж наші звичайні уявлення про саму досконалу систему електричного зв'язку. Нерв і м'язи поки ще не розкрили своєї електрохімії, а саме в ній їх головні таємниці... **Всі технічні чудеса нашого віку меркнуть перед великим творенням природи — людським організмом!** (Підкр. М. О.)

Людський розум з захопленням дивиться на цю надзвичайну **розумність** в праці всіх живих організмів.

Невже **розумність** може бути без **Розуму**?

В журналі „Наука и жизнь”. Москва, 1964. ч. 2 на ст. 78 написано: „У одних видів тварин гинуть в більшості самці, у інших самиці. Цікаво, що природа „передбачає” цю втрату. У тих видів тварин, у яких гине більше самців, їх більше й народжується. До часу статевої зрілості співвідношення статей (чоловічої і жіночої) вирівнюється, робиться близьким 1:1... Чому так робиться? Відповіді на це питання дати поки ще трудно”.

Як розуміти „передбачає”? Передбачати може тільки Розум.

Вчений Б. Л. Астауров в річнику „Наука и человечество” Москва. 1963 на ст. 344 пише: „Коли людина набуває необмежену владу над раніш невідомими силами світу, що її оточує, „прометеїв вогонь” може зогріти її, а може й опекти.

Коли б тепер кожне подружжя отримало вірний засіб, що забезпечував би народження дитини певної статі, — людство, можливо, було б до цього не цілком підготоване. **Мудро регульоване** (Підк. М. О.) природою число обох статей могло б стати іграшкою безконтрольних бажань чи навіть підпорядкуватися примхам моди. Перед суспільством встали б тоді нові і не прості проблеми”.

Сказати, що природа **мудро регулює**, — це фактично нічого не сказати, бо **що ж саме в природі знає й уміє** регулювати? Мудрість не є якесь само по собі існуюче явище; мудрість не існує сама по собі, а є тільки якість **Розуму**.

Та й що розуміти під природою? Матерію? Але ж сутність матерії нікому невідома і ніколи не буде відома. Це кажуть самі матеріялісти. Значить, це сліпа віра в невідоме. Вони пишуть, що природа „передбачає”, „мудро регулює”, „інженерний геній природи.” Виходить, що щось невідоме має розум і дуже мудре. Ще один крок і . . . релігія.

А яка розумність в поділу життя на дві вітки; рослинну і тваринну! Рослини харчуються вуглекислим газом і виділяють кисень. Рослини „зв’язують” вуглекислий газ і кількість його в атмосфері зменшується. Коли б були лише рослини, то вони, споживши весь вуглекислий газ атмосфери, мусили б загинути, і життя припинилося б. А от друга вітка життя — тварини роблять якраз навпаки: споживають кисень, а виділяють вуглекислий газ. Цим досягається рівновага і можливість життя і рослин і тварин. І що знаменно: ці обидві вітки життя не ізольовані одна від одної, а щільно пов’язані, бо ж тварини харчуються рослинами. Академік А. Є. Арбузов говорить, що якби не було цього взаєморегульованого процесу, то вуглекислий газ „в короткий час був би витрачений і лише змарніла, умираюча рослинність свідчила б про минуле кипучого життя Землі”. („Техника — Молодеж”. Москва. 1961, ч. 4, ст. 24-25).

А скільки є розумности в намаганні зберегти себе!

А яка розумність в інстинктах!

В Південній Америці є риба лепідосирен. **Самиця** відкладає ікру в невелику ямку на дні. У дна, де лежить ікра,

майже зовсім нема кисня й ікра загинула б. А от у **самців** на цей час з'являються довгі відростки на грудних плавцях, які служать для того, щоб виділяти кисень. Самець засовує їх у ямку з ікром і посилено „качає” туди кисень. („Знание — Сила”. Москва. 1966, ч. 10, ст. 36).

Є риби лаурестес. Ось що про них пише цей же журнал. 1966, ч. 2, ст. 39: „В тихі весняні ночі, коли Місяць освітлює піщані обмілини каліфорнійського узбережжя Америки, тут щорічно відбувається подія, яка є однією з самих таємничих сторінок науки про життя. Як тільки океан залле обмілини припливною хвилею, на берег виходить маса риб — лаурестес. Самиці закопується в пісок і відкладають свою ікру. Самці поливають ікру молоками. За 30 сек. все закінчується... Лаурестес закопує ікру в пісок з **умом** (Підкр. М. О.). Вони вибирають для нереста такий час, коли бувають найбільші припливи. Коли б ікра була відкладена раніше, то наступні припливи, все далі й далі затоплюючи берег, неодмінно вимили б її з піску. Але максимальні припливи відбуваються двічі на місяць: на молодіку і на повний місяць. Лаурестес нерестяться тільки в другому випадкові. І в цьому є змісл. Припливи в день народження Місяця звичайно багато сильніші, ніж в день повного місяця. А ікринки лаурестес до цього часу вже закінчили свій розвиток. Тепер їм якраз треба, щоб хвилі вимили їх з піску і понесли в море. Це й відбувається. Як лаурестес передбачають усі ці тонкощі безконечно змінного пульсу океана? Яке чуття керує ними?”

Прикладів розумності інстинктів можна було б навести багато, багато.

Цей же журнал „Знание — Сила”. 1966, ч. 9 на ст. 36-37 пише: „Як це робиться? — Коли підійти до чужого сторожового собаки, що спокійно гризе кістку, як вмить міняється собачий настрій: грізне гавкання, хвіст завмер, шерсть на загривкові стала сторч, ніс зморщився, ікла оголились. Є й інші зміни: в крові стає більше адреналіна, збільшується зсідація крові, прискорюється биття серця і т. д. Важливо, що все це відбувається вмить. Миттєвість цієї зміни примушує припустити, що вона виконується з якогось центру, бо інак-

ше треба було б багато більше часу. Потрібні роки, щоб виключити зокрема кожен електричну лампочку в місті, і можна зробити це вмить, коли повернути рубильник на центральному пульті енергосистеми. Очевидно, в організмі існує система, яка зразу, вмить здібна перемкнути організм з однієї діяльності на іншу”.

А ставлення цілі!

Ось матеріялісти пишуть: „Спробуйте уявити собі хоч який небудь вчинок людини, що не був би викликаний великою чи малою, але завжди заздалегідь наміченою ціллю... Спочатку вважали, що поставити перед собою якусь ціль і наполегливо прагнути до її здійснення здатна тільки людина... Але це ж було виявлено й у ссавців... А нещодавно виявилось, що й птахи теж можуть здійснювати цілеспрямовані акти... Будова мозку у птаха принципово відрізняється від будови його не лише у людини, але й у більшості вищих тварин. Очевидно „рефлекс цілі” є дуже давньою архітектурною особливістю поведінки” („Наука і життя”, Київ, 1963, ч. 12 стор. 30).

„Рефлекс цілі” — це пояснення нічого не вияснює. Тільки Християнство дає відповідь на це питання. Християнство говорить, що життя всьому дає Св. Дух. В Символі Віри і в молитвах Християнство називає Св. Духа „Життя Подателем”, „Животворящим” й ін. І тому не дивно, що розум, „рефлекс цілі” є в різних живих істотах (лише в обмеженій мірі).

Таким чином, як в будові, так і в праці всіх живих організмів ми бачимо цілеспрямованість, симетрію, гармонію і красу, тобто **розумність**.

Навіть науковець А. Блудоров в антирелігійному журналі „Наука и религия”. Москва. 1966, ч. 10 пише: „В природі вражає не тільки цілеспрямованість форм і функцій рослин і тварин, але й їх краса, гармонійність.” (ст. 34). „Краса в тваринному світі виявляється не тільки в зовнішності, але й в поведінці: в самовідданому клопоті про нащадків і своїх родичів, в подружній вірності й ніжності, сміливості й відданості” (ст. 35).

Невже все це сталося само собою без участі Розуму? І сталося з незчисленної кількості мертвих атомів і в порівняно дуже короткий час?

Чи можлива розумність без Розуму?

6. Людина

Серед усіх живих істот людина займає особливе становище, бо не тільки тіло людини розумно збудоване, але й сама людина має розум, має багате духовне життя і панує над матеріальним.

Подивімось на фізичну будову людського мозку.

Матеріалістичний журнал „Знание — Сила.” Москва, 1962, ч. 8 на стор. 20-23 пише, що мозок людини складається з 14 мільярдів клітин, які зуть нейронами. „Виявилася надзвичайна різноманітність зовсім різних клітин, з такою неповторною хемічною індивідуальністю, яка навіть не піддається поки будь-якому врахуванню” (ст. 22). Клітини мають контакти поміж собою. У звичайної нервової клітини їх може й сотні тисяч. І на кожному контактіві — тисячі самих різnorідних „переключателів.” Кожен з цих „переключателів” виконує свою індивідуальну роботу, і при цьому завжди включається, спрацьовується саме той контакт, який потрібний. Ніякої плутанини, ніяких помилок. От уже дійсно надійна конструкція.” (ст. 23) (Підкр. М. О.).

Крім нейронів в мозку є ще й інші клітини, яких наближено в 10 разів більше, тобто 140 мільярдів. Вони теж відіграють якусь роль. Це ще більше ускладнює вивчення праці мозку.

„Наука и жизнь.” Москва. 1964, ч. 8, ст. 36 пише: „Коли ми будемо розглядати мапу точок, що викликають, прикладом, лютість, то побачимо, що вони розкидані в певній ділянці мозку, а між ними розташовані харчові точки, або точки, що викликають сон. Чому це так? Відповісти трудно. Доводиться поки обмежуватися констатацією факту, бо сенс цієї будови, цієї мозаїки з точок ще незрозумілий.”

Що дивно: Коли якийсь з відділів мозку буває ушкоджений, то його функції може взяти на себе який небудь сусідній відділ („Наука и жизнь”, Москва. 1964. ч. 7. ст. 14)

Від чого залежить думання людини?

Були спроби пояснити це тільки фізичною структурою мозку. Яких тільки не було припущень! Брали: і величину й вагу мозку, і величину й вагу у відношенні до тіла, і закрути й заглиблення в мозку, і кількість фосфору в мозку, й ін. Але всі ці припущення приводять до висновків, що в таких випадках найрозумнішими були б або слон, або горобець, або осел, або гуска.

Не дають відповіді й інші матеріалістичні дослідження мозку. Походження думання у живих істот, а особливо у людини — велика загадка для науки.

Проф. Луї Куфіньяль пише: „З поняттям мислення пов'язана одна особливість: нам невідомий орган мислення, як також невідомі органи пам'яті, уяви, волі” (Річник „Наука и человечество.” Москва. 1963. ст. 491).

Проф. Р. Фейнман пише: „Хай тварина чомусь навчилась, хай вона уміє робити щось таке, чого раніше не вміла. Значить, клітини мозку тварини, а клітини складаються з атомів, змінилися. В чому полягає ця зміна? Ми запам'ятали щось у свій пам'яті. Як змінився наш мозок? Ми за своїли якесь знання. Що це значить? Що змінилося в нервовій системі? На це питання нема поки задовільної відповіді. Мозок — така неуявима кількість перехрещених „проводів” та нервів, що, видимо, пряма аналіза їх неможлива.” („Наука и жизнь.” Москва. 1964. ч. 11. ст. 65).

В цьому ж журналі 1964. ч. 10 на ст. 35 написано: „Ось людина ніяк не може розв'язати якоїсь задачі, взагалі життєвої задачі. І раптом знаходить розв'язання. Оце „раптове бачення” являє собою одну з найбільших загадок, яка коли небудь виникала перед наукою. Раптовий стрибок з глухого кута в розв'язанні задачі до повного її розуміння частіше всього звуть інтуїцією, навіть не намагаючись розкрити, що ж саме стоїть за цим словом.”

Все це ясно свідчить про надзвичайну розумність в будові мозку. Не забуваймо про неймовірно велику кількість

різних окремих частинок матерії, які беруть в цьому участь. Самі матеріялісти пишуть: „Відомо, що чим більше елементів входить в будь-яку динамічну систему, тим досконаліша повинна бути її часово — просторова організація” („Наука и религия.” Москва. 1968, ч. 3, ст. 31).

А ще більш дивного ми побачимо, коли поглянемо на духовне життя людини.

Скорість думки безмежна. Для неї нема часу, нема простору. Ми можемо бути думкою вмиль де завгодно у всесвіті. А скорість матерії обмежена. В наш час наука вважає, що найбільша скорість матерії тільки 300,000 кілометрів на секунду (світло).

Чи можна міряти думки? Мозок і всі фізіологічні процеси в мозку можна міряти, вони є певні величини. Але думка, свідомість вже не є величина. Тут відбувається якийсь розрив. Як можуть величини породити не-величини? Матерія — не-матерію?

Матеріялістичний журнал „Наука і суспільство.” Київ, 1965, ч. 11 на ст. 18 пише: „Реальність мислення, його матеріальний вияв — це насамперед мова, а не фізіологічний процес, який відбувається в мозку. Ця ідея в основі відрізняється від наївних вульгарно-матеріялістичних уявлень, згідно з якими мозок виділяє думку, як печінка жовч.”

Мозок і думка — суттєво відмінні. На протязі вже довгого часу люди бачать невідповідність могутнього розуму слабкому смертному тілу.

Антирелігійна книга „Питання атеїзму.” Київ, 1958 на стор. 20 пише: „Мисль (думка. М.О.) — не тілесна, не речовинна, **не матеріальна**. Назвати мисль матеріальною, — писав В. І. Ленін, — значить зробити помилковий крок до змішання матеріалізму з ідеалізмом” (В. І. Ленін. Твори, т. 14, ст. 222).

Значить, крім матерії існує і не-матерія? Значить, не можна говорити, що крім матерії нічого не існує?

Розглянемо факт передачі думок на віддаль.

З приводу цього питання в радянському журналі „Знание — Сила.” Москва. 1960, ч. 12 на ст. 18-23 вміщені ви-

словлювання різних радянських вчених. Яка розгубленість серед них! Бо ніяк не можна **наукові факти** втиснути у вузькі рамки матеріалізму. Тут же на стор. 20 зазначено, що проф. Л. Л. Васильєв 15 червня 1960 р. в Ленінградському Домі Вчених робив доповідь на тему передачі думок на віддаль, в якій, посилаючись на велику кількість проведених ним експериментів, довів, що передача думок — це **науково перевірений факт**, і, що особливо важне, ця передача **не має нічого спільного з електромагнетними хвилями, що природа її не електрична.**

В 1966 році в Радянському Союзі знову порушене це питання. На цей раз в антирелігійному журналі „Наука и религия.” Москва. 1966, ч. 3, стор. 40-55. Тут є статті радянських вчених з різними поглядами. Для прикладу наведемо висловлювання двох вчених: Є. Парнова і Д. Китайгородського.

1) Є. Парнов на ст. 48 пише: „Коли вірити результатам телепатичних (передача думок на віддаль. М.О.) експериментів, то доводиться констатувати, в найменшій мірі, три парадокси:

а) Телепатичний зв'язок не залежить від віддалі; телепатема передавалась на віддаль більше 2000 км. з таким же успіхом, як і на декілька метрів.

б) Телепатичний зв'язок відбувається поза відомі органи чуття і не пов'язаний, видимо, з розповсюдженням електромагнетних хвиль з мозку. Матеріальним носієм телепатичної інформації не може бути електромагнетне поле взагалі, що немов би підтверджується багатьма експериментами (метальова кабіна і т. д.).

в) Накінець, деякі випадки спонтанної (без зовнішніх причин) телепатії і ясновидіння вступають в суперечність з законом причиновости.

2) А. Китайгородський на ст. 42-43 пише: „На перший погляд здається, що здоровому розумові не суперечить припущення, що мозок однієї людини посилає якесь випромінювання, а мозок другої сприймає це випромінювання.

Можливі три варіанти пояснень:

а) Мозок людини випромінює електромагнетні хвилі.

б) Мозок людини випромінює невідому матерію, яка може бути зареєстрована приладдями. Ні ця матерія, ні приладдя для реєстрації її невідомі.

в) людина випромінює матерію, яка не діє на приладдя, а тільки на інший мозок.

Розглянемо всі три варіанти.

Те, що електромагнетні хвилі не надаються для телепатії, відомо вже давно... Тому цей варіант цілком відпадає.

Припустімо, що є невідома матерія, яка здібна діяти на невідомі ще нам приладдя... Визнання невідомої матерії, що здібна діяти на системи з електронів і ядер, рівно-сильно твердженню непридатности тих законів, якими ми користуємось сьогодні... Ні один дослідник природи не погодиться з такою думкою... Коли б існували невідомі сили, що здібні діяти на електрони і атоми, то сучасна наука не змогла б звести кінці з кінцями; вона була б повна суперечностей і неясности.

Залишається третій варіант.

Визнання двох матерій або — будемо вже ліпше називати речі своїми іменами — матерії і душі, як двох реальностей, неприйнятне для мене з тої причини, що, ставши на цю дорогу, ми втрачаємо всі антирелігійні аргументи (І це „науковий” аргумент А. Китайгородського? М.О.). Як тільки ми вигадали особливу „матерію”, відірвану від тих частинок, з яких складена людина, то чому б їй не бути безсмертною? А коли є безсмертні душі, то для порядку потрібний і господар над ними. Так що бога можете створити з тієї ж матерії!”¹⁾

1) Тут же хочемо сказати, що за останні 20-25 років сталися величезні зміни в науці, особливо в астрономії. Радянський астроном академік В. Амбарцумян пише: „За останнє двадцятиліття астрономія цілковито змінилася. Вона зовсім не схожа на ту астрономію, якою була до війни.” („Наука и жизнь.” Москва. 1964, ч. 6, ст. 3). Цей же журнал 1964, ч. 4 на ст. 112 пише: „Електронний мікроскоп дав ученим так багато нових фактів, що тепер доводиться наново переписувати багато розділів біології.” (Продовження на стор. 40)

Антирелігійний журнал „Наука и религия.” Москва. 1967, ч. 1 на ст. 50 пише: „Науці ще треба пояснити багато незвичайних явищ, коли здається, що думка здібна керувати тілом. Індуські „святі” простромляють собі язик і щокі ножами, не відчуваючи болю і не проливаючи ні краплі крові. Християни — містики викликають на долонях і на ступнях відкриті рани, що нагадують стигми. Турецькі дєрвіши в стані трансу вгоняють в шкіру голови великі цвяхи. Танцюристи острова Балі намагаються проколоти себе ножами, але не в стані проколоти навіть шкіру. Все перелічене стосується до добре документованих фактів, але поки що ні один з них не має вичерпного пояснення з наукової точки погляду. Можливо, з часом фізіологи визнають, яким чином людина може наділяти свій організм такими властивостями, яких він звичайно не має. І тоді будуть пояснені вказані незвичайні явища і серед них тайна дивного ходження по вогню мужчин племені мбенга.” коли вогонь абсолютно не палить тіла. (Підкр. М.О.)

(Значить нема протиприродного в біблійному оповіданні, що вогонь не попав в 3-х юнаків в печі у Вавилоні).

Існує таке цікаве явище: **Перевтілення в гіпнозі.** Під таким заголовком є стаття лікаря-психіатра В. Райкова в журналі „Наука и религия.” Москва. 1966, ч. 9.

В ній він пише про перевтілення в гіпнозі одного чоловіка в його матір, в його дочку і в його жінку. Відповідно психіка **абсолютно мінялася.** Він пише про подібні досліді і з іншими людьми. Свою статтю він закінчує словами „Як бачимо можливості людського організму дійсно безмежні.”

Як можна **абсолютно** (психікою) перевтілитися?

Значить в людині є щось, що можна безпосередньо пов'язати з психікою іншої людини. Цього мало: може **повністю** відчути, сприйняти психіку іншого. І цього мало:

Наука встановила багато фактів, які ніяк не можна вкласти в матеріалістичні рамки. Матеріалісти це бачать. Щоб урятувати матеріалізм, вони пишуть, що існують іншоструктурні форми матерії, де нема ні атомів, ні електронів, ні всіх відомих нам природних законів. Ні уявити, ні зрозуміти ці форми матерії ми не можемо і ніколи не зможемо, бо ж ми „атомної” структури (С. Т. Мєлюхин. Проблема кінечного и бесконечного Москва. 1958, ст. 133, 147, 195).

може **вмить** перебудувати **всю** свою психіку, а потім знову **вмить** стати собою.

Невже це сталося само собою? Невже це утворили **мертві** електрони і атоми?

Є люди, які можуть бачити майбутнє. Приклад — старо-заповітні пророки. Навіть матеріялісти тепер вже визнають це. Правда, вони роблять різні застереження, бо ж на те вони й матеріялісти, але самий факт бачення майбутнього вони вже не заперечують (И. Кривелев. „Книга о Библии.” Москва. 1958, ст. 158). Та й як можна заперечити, коли в самому Радянському Союзі живе Вольф Мессинг, який „читає” думки і **безпомилково** передрікає майбутнє. Про це пише сама радянська преса. Є статті в „Наука и жизнь.” Москва. 1964, ч. 8, є в „Наука і суспільство” Київ. 1966, ч. 1 й ін.

Сам Мессинг пише: „Мені не складає особливих труднощів уявити собі майбутнє майже кожної людини. Я можу передбачити, чи довго проживе та чи інша людина, чи багато вона встигне зробити, чи відбудуться з нею ті чи інші події, чи буде щасливе її життя... **Як не було б моєму житті помилок в телепатичному читанні думок, так не було у мене помилок в передріканні майбутнього.** (Підк. М. О.) ... Не треба й питати, як це робиться. Скажу чесно і відверто: не знаю сам. Так само, як не знаю механізму телепатії („Наука і суспільство.” Київ, 1966, ч. 1, стор. 34-37).

Це друкує матеріялістична преса, не заперечуючи цих фактів. Та й як заперечити, коли вони науково ними же перевірені?

Тут напрошуються такі міркування: Щоб передректи, треба зазирнути в майбутнє. Це, немов би, скоротити, стиснути час до тієї події до миті, тобто бути поза часом, в безчасовості. Коли можна бачити ту чи іншу майбутню подію, то значить майбутнє існує. Це ще не говорить, що існує судьба, яку людина не в стані змінити, а це говорить, що для Того, Хто існує в безчасовості — Бога нема поділу на минуле й майбутнє. Йому відомо, що саме зробить людина і що з нею буде, бо ж людина щось таки буде робити і щось з нею таки буде. Душа людини і то **кожної** людини

є Образ і Подоба Божа, а тому з незбагненої для нас волі Божої це майбутнє може бути відкрите тій чи іншій людині. (Господь обдаровує надзвичайними здібностями не тільки праведників. Напр. жінка ворожка в Ен-Дорі. 1 кн. Самуїлова 28:6-19).

Скажемо ще про одне загадкове явище, яке в науці носить назву „телекінез.” Воно полягає в тому, що речі самі переміщуються без доторкнення до них.

Ось, прикладом, в лютому і березні 1958 року преса багато писала про пересування і навіть літання речей без доторкнення до них в домі Джеймса Херлема на Лонг Айленді, Нью Йорк. Вчений Гейгер Прет, який очолює Парапсихологічний Інститут при Університеті Дюк й інші науковці досліджували ці явища, що відбувалися і в їх присутності і стверджують незаперечливість цих фактів, але не можуть пояснити їх.

В останній час навіть радянська матеріялістична преса пише про факти телекінезу. Так, журнал „Наука і суспільство.” Київ. 1967, ч. 5 на ст. 41 пише, що в Києві на Саперній слобідці в квартирі Андрійченка в присутності багатьох свідків, в тому числі й представників міліції та карного розшуку самі собою переміщалися і літали хатні речі.

Як же пояснює телекінез матеріялістична преса?

А вона пише: „З усіх відомих так званих парапсихічних феноменів чи не найбільш дивним і неймовірним видається телекінез. Він аж ніяк не пасує до наших усталених уявлень про природу і людину... Щодо вчених — матеріялістів, то серед них нема єдиного погляду на парапсихічні феномени, зокрема на телекінез. Чимало тут відвертих скептиків... Але будьмо об'єктивні. Відкинути щось, як слабо аргументоване і підігнати деякі факти під уже існуючі теорії куди легше, ніж міняти свої погляди на світ і його закони. Пригадаймо, як важко було свого часу відмовитися від такої, здавалося б, очевидної і звичної Птоломеевої системи будови Всесвіту й погодитися з Коперніком. Якою неймовірно надуманою і складною здавалася напочатку Айнштайнова теорія відносності... Справа не в кількості експериментів, а в достовірності...; якщо виявиться, хоч би один випа-

док того самого телекінезу науково достовірний, з цим доведеться рахуватися, не зважаючи на те, як це відіб'ється на наших уявленнях про світобудову і людину... Ми знаємо про самих себе так багато... Але ще невідома межа наших можливостей, здібностей... Напр., чудеса керування всіма функціями тіла виявляють іноді послідовники індійської системи фізичного виховання — „ХАТХА-ЙОГИ” (Там же, стор. 41-42).

Думаємо, що досить цих прикладів, щоб бачити, що в людині є щось надзвичайно сильне, таке сильне, що може керувати матерією, може надавати матерії такі властивості, яких матерія в звичайному стані не має, як, прикладом, людина може ходити по вогню без усякої шкоди для свого тіла.

А візьмімо абстракції в думанні людини. Думання про нематеріальне! Абстрактної матерії не існує. Коли б існувала тільки матерія і більше нічого (а так кажуть матеріялісти), то була б неможлива абстракція в думанні, була б неможлива думка про нематеріальне.

А ідейність людини! Тут не будемо входити в оцінку самих ідей. Фактом є, що людина во ім'я ідеї відмовляється від розмноження (напр. монашество), віддає своє життя, тобто **переборює** найсильніші інстинкти матеріального життя.

Релігія, свобода, творчість, воля, добро, зло, сумління і багато, багато іншого, що складає собою духовне життя людини і чого не має матеріальний світ — яскраво свідчать про існування **Вищого Розуму — Бога**.

Щодо сумління. Ще до недавнього часу слово „сумління” викликало іронічну посмішку у матеріялістів. А тепер навіть антирелігійний журнал „Наука и религия.” Москва. 1967, ч. 9 пише: „Слово „сумління”, надруковане самими великими шрифтами, ввійшло **тепер** в часописні, книжкові і журнальні заголовки: „Сумління”, „Чисте сумління”, „За законом сумління”, „На поклик сумління.” Слово ввійшло в філософські словники (в словникові 1952 року його не було), стало темою перших дисертацій (ст. 22). І далі: „Був час, коли кожна аналіза, кожне намагання особи усвідоми-

ти себе характеризувалось як самокопання, роздвоєність, інтелігенщина” (стор. 24).

Людина своїм життям ясно свідчить про існування Вищого Розуму — Бога. Не можна втиснути людину тільки в природні закони, що намагаються зробити матеріялісти. Появлення розумної людини — це особлива подія на Землі.

Про це вже пишуть і самі матеріялісти: „Життя з'явилося на Землі коло 3-4 мільярдів років тому, а розумне життя — не більш мільйона. Ми маємо право запитати, чому розумне життя не виникло раніше, коли дійсно його появлення так неминуче, як про це часто говорять. Ми не можемо сказати, що це пов'язане зі зміною фізичних умов на Землі, — вони не настільки змінилися, щоб виключити можливість розумного життя, прикладом, 200 мільйонів років... Всі підготовчі етапи для виникнення розумного життя були пройдені дуже давно — коло півмільярда років тому. Нам не залишається нічого іншого, як прийняти, що даний звивистий шлях еволюції розуму був в більшості випадковий і необов'язковий... Треба, безсумніву, мати на увазі, що розумне життя не може виникнути, як наслідок однієї тільки „мутації.” Це був дуже складний і залежний від багатьох умов процес, і саме тому на Землі він відбувся тільки один раз (підк. М. О.) і через такий значний „підготовчий” час. („Природа”, вид. Акад. Наук СРСР. Москва. 1963, ч. 12, ст. 84-85).

Пояснення, що шлях еволюції розуму випадковий — не є наукове пояснення. Тільки Християнство дає пояснення — відповідь: людина розумна — це безпосередній твір Вищого Розуму — Бога. Людина має подвійну природу: матеріяльне тіло і нематеріяльну душу. Коли ще можна робити різні припущення щодо формування, з'явлення матеріяльного тіла людини, то у відношенні до нематеріяльної душі не може бути сумніву: вона виникла, як безпосередня дія Вищого Розуму — Бога, бо незмірно велика різниця між людиною і тваринним світом.

Щодо матеріяльного тіла людини, то Біблія не зазначає, як само воно виникло (тобто, сам процес виникнення), тільки зазначає, що воно з матерії, „з пороку земного.” Подіб-

но Біблія не зазначає, як само відбувався процес з'явлення всього живого матеріального. Вона говорить, що Бог наказав воді і землі вивести все живе. І вода й земля вивели (Бут 1. 11-12, 20-21, 24-25). А як саме виводили, в Біблії нема. І хоч ясно написано, що сама вода, сама земля виводили все життя, разом з цим пишеться, що усе живе створив Бог (Бут 1. 21, 25). Це треба розуміти, що Бог установив природні закони і згідно з ними утворилося все живе.

Щодо людини, то Біблія пише: „І сказав Бог: Створімо людину за образом Нашим, за подобою Нашою... І Бог на Свій образ людину створив” (Бут 1. 26-27). Тут, безсумніву, зовсім не говориться про матеріяльне тіло людини, бо образ і подоба Божа не може бути в матеріяльному.

Далі в другому розділі книги Буття говориться і про тіло: „І створив Господь Бог людину з пороха земного. І дихання життя вдихнув у ніздрі її — і стала людина живою душею” (Бут. 2. 7). Тут, власне, говориться, що тіло людини з матерії, „з пороха земного.” Бог безпосередньо не творив нічого живого матеріального, не вдихав дихання життя ні у що живе — тільки в людину. Це значить, що у відношенні до людини був безпосередній Божий акт. Була якась надприродна подія і з'явилася розумна людина — *homo sapiens*.

Матеріяльне тіло людини таке ж саме, як тіло тварин. Св. Письмо пише: „Бо доля для людських синів і доля звірини — однакова доля для них: як оці помирають, так само вмирають і ті, для всіх один подих, **і нема над твариною вищости людям**” (Єклез. 3:19). Св. Ап. Павло пише, що матеріяльне тіло людини не може посісти Божого Царства, а мусить бути змінене (1 Кор. 15:50-55).

Це дає підставу думати, що матеріяльне тіло людини могла приготувати земля згідно з наказом Божим за природними законами, які створені Богом, щоб виконувати Його волю.

Інакше незрозуміло: пощо було Богові окремим актом творити те самісіньке, що творить земля за Його ж наказом? Чи не буде це пониженням **Премудрости** Божої? До

цього ще: матеріяльне тіло людини не може посісти Божого Царства, а піде в землю, з якої й з'явилося. Про воскресіння з мертвих Св. Ап. Павло пише: „Сіється тіло звичайне, — встає тіло духовне” (1 Кор. 15:44).

Св. Письмо не пише, як саме відбувся акт з'явлення матеріяльного тіла людини: чи вмить, чи на протязі якогось часу. Що рослинне і тваринне життя з'явилося не вмить, а на протязі якогось невідомого нам часу, Св. Письмо говорить словами: „і був вечір і був ранок день...” (1 кн. Мойсея 1:5, 8, 13, 19, 23, 31). Таке пояснення цих слів дав ще 1600 років тому Св. Іван Золотоустий.

Чи не можна застосувати таке пояснення і щодо матеріяльного тіла людини?

Ми не будемо тут розглядати, як саме з'явилося матеріяльне тіло людини, бо це окрема велика тема, тільки нагадаємо, скільки зла принесло уперте тримання Птоломеївської системи.

Наука шукає родоначальників матеріяльного тіла людини. Вона розрізняє: найдавніший родоначальник — хомо хабіліс, з якого вийшов хомо еректус — людина простоходяча. До хомо еректус зараховують пітекантропів, синантропів й ін. Це — ще тварина. Щодо людини розумної — хомо сапієнс, то вона з'явилася наближено 20,000 років тому. Дуже цікаво, що цю цифру дає проф. богослов С. Глаголев на підставі дослідження Біблії (ще в 1894 році) і цю ж цифру дає сучасний матеріялістичний журнал „Техника Молодежи.” Москва. 1963, ч. 1 кольорова сторінка, що вміщена після 36 сторінки.

„Знание — Сила.” Москва. 1969, ч. 2 на ст. :11 пише „... двадцять тисяч років — це дещо більше, ніж час, що пройшов від початку людської цивілізації” ... ,

Розумна людина могла з'явитися тільки, як безпосередній акт Вищого Розуму — Бога.

Людина відрізняється від тварини тільки розумом, духовним життям. В цьому відношенні вона стоїть окремо і дуже високо серед усього живого на землі.

Дивно: розумові здібності чи дикуна чи найкультурнішої людини однакові, що ми особливо ясно бачимо на

прикладі дикунів кам'яного віку на острові Тасманія, яких в минулому столітті вивчали вчені (В. Ф. Зыбковец „Всегда ли существовала религия.” Москва. 1959).

Навіть атеїсти визнають особливе становище людини. Вони пишуть: Вид *homo sapiens* — людина розумна — давно і чітко відмежований природою. Не зберіглося в живих ні близьких родичів — видів того ж роду, ні навіть родів цієї родини. Наш вид давно розвивається як єдине ціле, не виявляючи тенденцій до поділу хоч би на підвиди („Наука и религия.” Москва. 1966, ч. 7, ст. 94).

Ще одна заувага: **все людство споріднене**, тобто має **одного родоначальника**. З цим погоджуються і матеріялісти („Питання атеїзму.” Київ. 1958, ст. 86. Річник „Наука и человекство.” Москва. 1963, ст. 160 й ін).

Існування розуму (в незначній мірі) у тварин теж свідчить, що вони є твір **Розуму**. Тільки людина займає особливе становище серед усього живого. Це свідчить, що й з'явлення **розумної людини** — *homo sapiens* було особливе.

Існування людини — незаперечливе свідчення існування Вищого Розуму — Бога.

(Розміри цієї книжечки не дозволяють на більш докладніший розгляд цього питання).

7. Земля і Соняшна система

Земля і Соняшна система не так давно й виникли. І що знаменно — **одноразово**. В журналі „Природа”, вид. Акад. Наук СРСР. Москва. 1964, ч. 10 на ст. 6 астроном академік В. Г. Фесенков пише: „Сонце і планети утворилися одноразово... біля 5 мільярдів років тому.” В цьому ж журналі за 1964 р., ч. 1 на ст. 34 написано, що найновішими методами встановлено, що Соняшна система існує лише 4,5 мільярдів років. Тут же на стор. 81 зазначено, що загально прийнятої теорії походження Соняшної системи нема.

Проф. И. Е. Старик в річнику „Наука и человекство” Москва. 1963 на ст. 251 пише: „Мінімальний вік Землі 3,5 мільярди років, а максимальний 5-6 мільярдів.” Він же на

стор. 249 пише: „Ще не існує загально прийнятої фундаментальної теорії утворення Соняшної системи.”

В 1968 році матеріялістична преса пише: „Наслідки експериментів по реєстрації нейтрино на глибині 1,6 кілометрів від поверхні землі в Південній Дакоті (США) спростовують загально прийнятну теорію щодо віку існування та складу Сонця, бо встановлено, що вік існування Сонця, напевно, менше 4,5 мільярдів років, а температура його внутрішнього ядра є більша ніж 37 мільйонів ступнів, а не 28,8 мільйонів, як раніше припускалося.” („Неделя”, Москва. 1968, ч. 22, ст. 4).

Академік астроном Фесенков в „Природа.” Москва. 1964, ч. 10 на ст. 2 пише, що були гіпотези походження Соняшної системи Фая, Лігондеса, Сі, Арреніуса, Бело, Дж. Дарвина, Джінса, Джефрейссона, Вейцекера, О. Ю. Шмидта, Еджворта, Мек Крі, Камерона, Альфвена, Вуда й ін., і зазначає: „Всі ці гіпотези являли в суті лише більш чи менш дотепні здогадки без будьякої гарантії їх справедливості, тим більше, що ні одна з них ніколи не претендувала на пояснення всіх характерних особливостей планет і особливо їх дивної різниці між собою за швидкістю і орієнтовкою обертання, внутрішній будові і т. п.”

В журналі „Наука и жизнь.” Москва. 1963, ч. 8 на ст. 39 написано: „В теперішній час існує 15 гіпотез походження Землі і Соняшної системи, що запропоновані вченими багатьох країн. І ні одна з них не є повністю задовільною.”

Як установилися певні віддалі планет від Сонця? Математичні обчислення Лапласа та Пуассона показують, що лише при такому розташуванні планет, як тепер, можлива певна стабільність соняшної системи. Ті чи інші зміни викликали б руйну її. Це ж стверджує і радянський математик В. І. Арнольд („Природа” Москва 1963, ч. 12 ст. 105).

Ми говоримо Соняшна система. Але слово „система” означає упорядкованість.

Невже ця упорядкованість сталася сама собою?

В книзі „Природознавство й релігія.” Київ. 1957 на ст. 47 написано: „Відомий англійський астроном В. М. С্মарт в книзі „Походження Землі”, що вийшла другим виданням в

1953 році, оголошує неможливим розв'язати проблему походження Землі, тому що вона створена Богом, а наміри її цілі Божества залишаться для нас назавжди таємницею. „Земля є — пише Смарт, — результат великих змін частини матеріяльного Всесвіту, які можна пояснити в межах природних процесів, що погоджуються з установленими науковими принципами, або ж, можливо, можуть бути пояснені кінець кінцем тільки визнанням Творящої сили.” В кінці книги Смарт заявляє: „Багатьом з нас, як ученим, так і не ученим, тепер, так само як і раніше потрібна віра в Божественного Творця.”

8. Галактики і Метагалактика

Галактика — це, так би мовити, острів у Всесвіті, який складається з мільйонів, мільярдів і більше зірок.

Метагалактика — це всі відомі нам галактики, тобто, увесь відомий нам матеріяльний Всесвіт.

Наше Сонце — це одна з зірок Галактики, в якій ми знаходимося і яка носить назву Молочна Дорога.

Наша Галактика — Молочна Дорога складається з декількох десятків трильйонів зірок („Природа.” Москва. 1964. ч. 11, стор. 97).

Науці невідомо відкіля взявся центр Галактики, чому стався рух зірок навколо цього центру, відкіля взявся обертальний рух і т. д. Є зірки, які обертаються в бік, протилежний загальному обертанню Галактики (Г. А. Гурев. „Что такое вселенная.” Москва. 1957, ст. 108). Наука встановила, що в Галактиці діють ще якісь невідомі нам сили.

Радянські вчені говорять, що Молочна Дорога з її трильйонами зірок — це система, а не хаотичне скупчення зірок. Вони говорять: „Зірки розташовані на небі не безладно, не хаотично, а цілком закономірно” („Природа.” Москва. 1964, ч. 11, ст. 94).

Відкіля взялася ця закономірність — система?

Журнал „Знання — Сила.” Москва. 1966, ч. 7 на ст. 17-18 пише: „Радіоспостереження переконали астрономів, що наш великий зірковий дім (Галактика — Молочна Дорога.

М. О.) складається з 10-14 спіральних поверхів. Ми знаємо тепер, як він виглядає в пляні і в розрізі. Неясно тільки одне, чому він давним — давно не розвалився (підк. М. О.). Галактика має дуже складну форму і обертається навколо свого центру мас. Спіральні галактичні рукава зігнуті. І не безладно, а за точною математичною формулою логаритмічної спіралі (підк. М. О.). Так само зігнуті гілки багатьох інших спіральних галактик — очевидно, ця форма стійка. У всякім разі, вона існує так довго, як і наша Соняшна система, тобто наближено 5-6 мільярдів років. Але тут починається незрозуміле. Не встигло б наше Сонце зробити один оборот (200 мільйонів років), як одні „мешканці” Галактики, ті, що ближче до центру, обігнали б його (бо ж за менший час зроблять оборот. Прим. М. О.), а далекі від центру зірки, порохові скупчення і т. д. відстали б (бо їм треба більше часу, ніж Сонцю, щоб зробити один оборот. Прим. М. О.). Значить, рукава Галактики розмазалися б в суцільний диск або розбилися б на концентричні кільця, на зразок кілець Сатурна. Чому цього не відбувається? Стійкість галактичних рукавів загадкова і дивна.”

А які величезні віддалі між зірками! Найближча від нас зірка знаходиться на віддалі 4-х світлових років. Коли це перевести на кілометри,¹⁾ то буде:

$4 \times 365 \times 24 \times 60 \times 60 \times 300.000 =$ наближено до 40.000.-000.000.000 кілометрів. А до інших зірок віддалі в тисячі, мільйони й мільярди разів більші. І це не перебільшення, бо в найбільший сучасний телескоп бачать галактики на віддалі 12 мільярдів світлових років (порівняйте: 4 світлові роки і 12 мільярдів світлових років!).

Через великі віддалі наша Соняшна система не зв'язана з іншими зірками всесвітнім тяжінням. (Згадайте формулу всесвітнього тяжіння). Тут повинні діяти якісь інші, невідомі нам сили.

Сучасні телескопи говорять нам, що галактик у всесвіті існує сотні мільйонів, а може й мільярди. Взаємодія їх не може бути пояснена відомими нам силами. Це говорять і

¹⁾ Міля — це наближено 1,6 кілометра.

радянські вчені. Так, в „Знание — Сила” Москва. 1963, ч. 7, ст. 21 Ф. Ю. Зигель пише: „Витікання газів з галактик, взаємодія зіркових систем й інші процеси примушують думати, що причина їх недосліджені поки нові види енергії, нові, невідомі ще науці, сили.” В журналі „Наука и жизнь.” Москва. 1964, ч. ст. 41 написано: „Працями радянських астрономів, і зокрема Б. А. Воронцова — Вельяминаова, в 1962 році відкриті нові типи галактик. Виявлено, що характер їх взаємодії не може бути пояснений законом тяжіння. Дослідження продовжуються.” В журналі „Природа.” Москва. 1964, ч. 4 на ст. 27-28 академік В. А. Амбарцумян пише: „Проникаючи у віддалені глибини Всесвіту, ми зустрічаємо все нові явища і форми стану речовини — свідoctво все більш глибоких якостей матерії... Велику загадку незвичайного стану матерії являє собою ядро галактики Лебідь А... Проникаючи на ще більшій віддалі, ми зустрічаємося з ще більш дивними утвореннями.”

Коли існують, крім сили всесвітнього тяжіння, ще якісь сили, що діють в Галактиці, і ще якісь інші сили, що діють між галактиками, то як вони так розумно скоординовані, що утворюється гармонія?

А гармонія є. Всесвіт в цілому і окремими частинами являє собою цітку систему, яка еволюціонує за якимсь планом. І кожна зірка не є випадковим скупченням матерії, а якимсь закономірним етапом в їх загальній еволюції. Академік астроном В. Амбарцумян говорить: „Радіоастрономія примусила нас звернути увагу на еволюцію небесних тіл” („Наука и жизнь.” Москва 1964. ч. 6, ст. 4).

Сучасна астрономія відкриває нам багато дивно — розумного у безмежному всесвіті. Астрономія тепер не та, що була ще так недавно. Радянський академік астроном В. Амбарцумян пише: „За останнє двадцятиліття астрономія цілковито змінилася. Вона зовсім не схожа на ту астрономію, якою вона була до війни” („Наука и жизнь.” Москва. 1964, ч. 6, ст. 3). В 1966 році він же пише: „В галактиках, особливо в надгігантських галактиках, відбуваються поки ще незрозумілі явища, які, без сумніву, викликають дуже велике зацікавлення... Досі їх небагато, але вже є факти, які

говорять, наприклад, навіть про те, що ці дані можуть привести до суперечности з законом збереження енергії (і речовини) в його сучасній формі.” „Техника — Молодежи.” Москва. 1966, ч. 3, ст. 6).

Скільки ж дивно розумного у всесвіті!

І увесь відомий нам всесвіт не так давно й з'явився — декілька мільярдів років тому. Тепер у вчених вже нема сумніву, що декілька мільярдів років тому всього відомого нам всесвіту не існувало, а була якась дозіркова речовина з неуявимо високою температурою і неуявимо великою щільністю. З невідомої науці причини стався вибух цієї речовини і почали утворюватися окремі матеріяльні тіла від атомів до зірок. Тоді ж почалося поширення всесвіту, яке триває й тепер.

Це визнають і радянські вчені: С. Т. Мелюхин „Проблема конечного и бесконечного.” Москва. 1958, ст. 196-197; Д-р фіз. мат. наук Я. А. Смородинский в „Наука и жизнь.” Москва 1961, ч. 12, ст. 64; Журнал „Знання та праця.” Київ. 1962, ч. 1, ст. 9; і в цьому ж журналі 1963, ч. 5, ст. 5; Академік Я. Б. Зельдович в „Природа”, вид. Акад. Наук ССРСР. Москва, 1964, ч. 6. ст. 25; Академік Є. Кольман в цьому ж журналі „Природа” 1964, ч. 11, ст. 37-38; й багато ін.

Особливо цікаві висловлювання матеріялістів в останній час. Наведемо їх:

Матеріяліст В. Львов в журналі „Нева”, Ленінград, 1967, чч. 9 і 10 пише: „Був момент, коли вся (підкр. Львова) маса світу скупчувалась в надзвичайно малому об'ємі (говорячи математично¹⁾) — в точці). Так, так, хоч це здається і неправдоподібним і дивовижним, але це так, — вся маса нинішніх галактик, зірок, планет (а їх мільярди трильйонів в тому просторі, який досліджено), вся, рішучо вся була стиснена колись навіть не в об'ємі шпилькової головки, а в ще незмірно меншим. З цього моменту почалося поширення маси у всіх напрямках. Поширення, яке продовжувалося мільярди років і продовжується тепер” (ст. 166). „Особливий” або „нульовий” момент часу, якому відповідає безконечна

¹⁾ Математична точка не має ніяких розмірів: ні довжини, ні ширини, ні товщини; розмір її нуль, ніщо.

щільність в точці, викликав прикрі асоціації з творенням світу з нічого.” (стор. 169).

В 1968 році матеріалістичний журнал „Знание — Сила.” Москва, ч. 2, на ст. 44 пише: „Академік Наан (матеріаліст. прим. М. О.) звернув увагу на один цікавий факт, що в районі гравітаційних вибухів є області, в яких, з точки зору сучасної фізичної теорії, взагалі нема нічого — ні речовини, ні простору, ні часу, ні руху. Але, з другого боку, як це не здається дивним, дивовижні області, про які говоримо, існують цілком реально, і якраз на їх межі починається історія об'єкту, що знаходиться в стані катастрофічного поширення. Іншими словами, складається уявлення, що тут відбувається виникнення з „нічого” і обернення в „ніщо.”

Це висловлювання самих матеріалістів.

І от повстають питання: Як могла вся відома нам матерія вміщатися в нулеві, в нічому? Звідкіля вона взялася там? Чому зразу ж, як почала поширюватися (після вибуху її) утворюється гармонійність? Підкреслюємо — зразу ж, бо ж поширення почалося порівнюючи не так давно — декілька мільярдів років тому. Виникають і інші питання.

Відповідь на всі ці питання може бути тільки одна: матерію створив і упорядкував Вищий Розум — Бог.

Французький астроном Фай говорить: „Предмет, що його розглядає астрономія, являє собою ні з чим незрівняну велич: час і простір, рух і сили мають тут нечуванні розміри, і коли де-небудь людина почуває себе в присутності Божества, то сама тут, де діла Його рук найбільше відчуюються.”

Вчений Ф. Франк говорить: „Тільки релігія може дати пояснення глибокої структури Всесвіту.”

9. Про безконечність

Особливо яким свідченням, що мусить бути Надматеріальний Дух — Розум, є існування безконечності.

Матеріальний світ, в якому ми живемо, складається з кінцевого.

Що ми називаємо кінцевим?

Конечним ми називаємо все те, що має кордон, межу. Ці кордони можуть бути різні: просторові, часові, кількісні, якісні.

В матеріальному світі ми маємо справу тільки з конечними речами і явищами, і тому **всі наші знання стосуються тільки конечного.**

Матеріялісти пишуть: „Все, що має кордон, рано чи пізно гине” (В. И. Свидерский, А. С. Кармин „Конечное и бесконечное”, вид. Акад. наук СССР. Москва. 1966, стор. 120. Далі будемо ще посилатися на цю авторитетну для матеріялістів книжку, бо ж вона видана Академією Наук, — але будемо скорочено писати: Свид. і сторінка).

Вони ж пишуть: „**Всі** відомі нам фізичні закони є відносні, історичні, льокальні, обмежені” (Свид. 113).

Відкіля у людини з’явилося поняття безконечного? Ні одна людина в світі не уявляє і не розуміє, що таке безконечність і разом з тим у **всіх людей** незалежно від освіти і розвитку є **відчуття** безконечного. Ми підкреслюємо **відчуття**, бо й дійсно — **тільки** відчуваємо.

Всі намагання найгеніяльніших людей світу як в минулому, так і тепер хоч як-небудь зрозуміти безконечність — залишаються без наслідків. Тільки збирається все більше й більше матеріялів, які говорять, що **ніколи** й не зрозуміємо.

Матеріялісти намагаються якось втиснути безконечність в рамки матеріялізму, але з цього не тільки нічого не виходить, а ще більше заплутує матеріялістів.

Розглянемо ці намагання зрозуміти безконечність.

Хочемо попередити — не плутати поняття: безконечність і необмеженість. Це — різні поняття, бо необмежене може бути конечним, як напр. сфера (куля): вона не має меж, але конечна з конечним радіусом.

Говорячи про безконечність, дехто уявляє її собі, як щось велике — велике, яке губиться в далечині. Але таке уявлення неясне й невірне, бо щоб ми не взяли велике, воно буде конечним, бо до нього можна ще додати. Справа в тому, що конечне і безконечне зовсім **різні своєю сутністю.**

Наші знання (а вони стосуються **тільки** конечного) ми не можемо застосувати до безконечного, бо безконечне

якісно інше. Самі матеріялісти пишуть, що фізичні закони, які діють в конкретних умовах, не можуть мати якостей безконечного (Свид. 311). „**Нерозуміння протилежності між кінцевим і безкінечним, часто буває причиною грубіших помилок**” (Свид. 311).

Деякі вчені припускали, що існують **різного рангу безконечності**: нижчого рангу і вищого. І навіть намагалися використати це в математичних розрахунках. Але самі ж визнали, що це штучна метода і не завжди придатна. Це пише матеріяліст академік І. Е. Тамм. (Наука и жизнь.” Москва. 1967, ч. 1, ст. 8).

Всі визначення безконечного є тільки плід людського гадання.

В намаганні зрозуміти безкінечне людська логика заходить у глухий кут. Наприклад: в математиці ми вживаємо безкінечно малі величини. Ці величини дуже важливі, щоб правильно розраховувати будову найскладніших машин, апаратів і різних будівель. Але що вони — безкінечно малі — уявляють собою ніхто з учених не знає. І ось чому. Безкінечно мала не рівна нулю. А що буде з кінцевою величиною, коли до неї додати безкінечно малу? Не зміниться? Тоді безкінечно мала рівна нулю, а це неможливо. Зміниться? Тоді безкінечно мала має якесь певне конкретне значення, але це суперечить самому поняттю безкінечно мала.

Ми зайшли в глухий кут тому, що з'єднували **якісно різне**.

Було і є багато спроб якось зрозуміти безкінечність.

Так, безкінечність розглядають, як повторення того ж самого без кінця, як, прикладом, продовження простої лінії, або додавання одиниць до числа.

Таку безкінечність Гегель назвав „дурною”, хоч сам же писав: „Як би я далеко не ододвинув зірку, я можу все ж піти далі. Світ ніде не заколочений дошками.”

Безкінечність поділяють на **актуальну** (існує вся в готовому, завершеному вигляді), і **потенціальну** (перетворення можливого в дійсне; це буття, яке йде одне за одним, виникаючи одне з одного).

Матеріялісти пишуть, що такий поділ не розв'язує питання безконечного (Свид. 135).

Розглядають безконечність **вшир** (що вона складається з кінцевого) і **вглиб** (що існують „поверхи” матерії з різною структурою, де зовсім інші простір, час і закони).

Розглядають її з **позитивного** боку (що вона має щось всезагальне, непохитне, безумовне) і з **негативного** боку (вона **не має** останнього члена, **не має** незмінних „цеглинок”, з яких складається).

Але все це нічого не вяснює.

Самі матеріялісти пишуть: „Суперечність безконечного виявляється в тому, що вона виступає з одного боку, як невичерпність, незмірність (негативна сторона), а з другого боку, як всезагальність, цілісність, самовизначеність (позитивна сторона).” (Свид. 313).

Коли б не було безумовного, непохитного, незмінного, то не могло б бути мови про матеріальну єдність світу (Свид. 219).

Матеріялісти говорять, що таким абсолютним, незмінним є рух, простір, час й ін. (Свид. 214).

Змінність — це властивість кінцевого.

Не може бути абстрактного руху, а є лише конкретний; а коли конкретний — значить кінцевий. Які б не були форми руху — вони завжди будуть конкретними.

Нема абстрактного простору, а є тільки конкретний, а значить кінцевий.

Час так само є змінний.

Тому, ті властивості, якими матеріялісти наділяють безкінечне, не можуть бути властивостями безкінечного.

Матеріялісти пишуть: „**Кінцевість і безкінечність логічно несумісні поняття. Вони взаємно виключають одне одного**” (Свид. 51).

„Безкінечність є протиріччя, — писав Енгельс, — і вона повна протиріч. Протиріччях є уже те, що безкінечність складається з одних тільки кінцевих величин, а між тим це саме так.” (Ф. Енгельс „Анти-Дюрінг”, ст. 49). До цих слів радянський філософ С. Т. Мелюхин („Проблема кінцевого и бесконечного.” Москва. 1958, ст. 167) додає:

„коли б безконечність не складалася з окремих величин, то вона взагалі не могла б існувати, не мала б реальності.”

Цей же Мелюхин у цій же його книзі на ст. 165 дає таке визначення безконечности простору: „Не визначаючи наперед конкретного змісту безконечности простору, логічніше всього, на наш погляд, виводити його з безконечности самої матерії... В природі існує безконечна кількість матерії, і ця матерія має необмежену протяжність. Чим можна довести, що кількість матерії в світі безконечна? Це доводиться так: обмеженість чогось можна виявити тільки тоді, коли в принципі можна вийти за межі його в область інших явищ. Але щодо матерії — ця операція принципово неможлива, бо в природі не існує нічого, крім матерії в її різноманітних формах. Коли ж не можна вийти за межі матерії, то не можна говорити про її обмеженість, з чого виходить, що матерія безконечна.”

Чи може це визначення безконечности задовольнити? Очевидно, що ні.

По-перше, тут береться, як доведене, що існує тільки матерія й більше нічого. Але це лише віра матеріялістів, а не науково доведений факт. По-друге, відкіля вони знають, що її безконечна кількість? Хіба вони знають абсолютно весь Всесвіт? А що за межі матерії не можна вийти — то це не так. Напр.: воля людини, ідеї, абстракції й т. п. Та навіть В. І. Ленін писав, що думка — нематеріяльна. В книзі „Питання атеїзму.” Київ, 1958 на ст. 20 написано: „Мисль (думка. М. О.) — не тілесна, не речовина, не матеріяльна. Назвати мисль матеріяльною, — писав В. І. Ленін, — значить зробити помилковий крок до змішання матеріялізму з ідеалізмом” (В. І. Ленін. Твори, т. 14, ст. 222).

В останній час матеріялісти пишуть: „Навіть з точки зору теорії відносности поняття безконечности Всесвіту значно складніше, ніж це уявлялося раніше. Тепер є всі підстави чекати, що якщо коли-небудь буде створена теорія більш загальна, ніж теорія відносности, то в рамках тієї нової теорії питання про безконечність Всесвіту не спроститься до рівня таблиці множення, а буде ще більш складним.” („Знання — Сила.” Москва, 1968, ч. 2, ст. 42).

В. И. Свидерський і А. С. Кармик в книзі, про яку ми вже згадували, пишуть, що весь відомий нам Всесвіт — конечний, бо він є тільки один з можливих видів простору (стор. 229), і що кількість матерії в ньому — конечна, як конечний кожен конкретний стан матерії (ст. 237).

Як матеріялісти не намагаються знайти щось, що мало б властивості безконечного, але такого в **матеріальному** світі нема. Тільки Надматеріальний Дух може мати властивості безконечного: Незмінність, Непохитність, Безумовність. Гегель так і говорив, що тільки Дух може бути безконечним.

Матеріяліст філософ Л. Вітгейнштейн питання про безконечність світу відносить до питань, позбавлених змісту, бо ми завжди маємо справу тільки з тим, що знаходиться всередині нашого світу, і нам не по силах щось сказати про світ в цілому (Л. Вітгейнштейн „Логико-філософський трактат.” Москва. 1959, ст. 21).

Д. Гильберт в „Основания геометрии.” Москва — Ленінград. 1948, ст. 346, говорячи, що все, що існує, є конечне як в бік зменшення, так і в бік збільшення, — робить висновок: „Безконечне ніде не реалізується. Його нема в природі, і воно неприпустиме, як основа нашого мислення.”

А. Фаррер вважає, що дати визначення безконечности — це взагалі справа не науки, не філософії, а теології. За його думкою, позитивне визначення безконечности є можливе тільки на основі визнання конечности світу і безконечности Абсолютного Божественного Єства. (A. Farrer. *Finite and infinite*, Glasgow. 1943).

Академік (матеріяліст) проф. Е. Кольман пише: „Сучасна математика прийшла до думки виключити з розгляду безконечність, щоб звільнитися від логічних протиріч, до яких вона приводить в самих основах математики і логіки” („Природа”, вид. Акад. Наук СРСР. Москва. 1964, ч. 11, ст. 41).

Але не можна заперечувати існування безконечности, бо тоді треба дати відповіді на такі питання: Що є поза межами конечного Всесвіту? А що було перед початком Всесвіту? Як він виник. Чому? Подібно і про кінець Всесвіту: Куди він дінеться? Коли був початок, то буде і кінець.

Існування матеріяльного Всесвіту можливе тільки при одній умові: повинно існувати Щось, якісно відмінне від матерії, Надматеріяльне, Безконечне, тобто, повинен існувати Розумний Дух — Бог.

Кожна людина має душу, яка є образ і подоба Божа, тому людина **відчуває** безконечність, хоч не розуміє її.

Скажемо дещо про час і вічність.

Що таке час? **Не знаємо.**

Н. Н. Lippincott у *Eternal Life — The Personalist* (Los Angeles, 1960, vol. 41 #1 pp 38-40) пише: „Час невлотимий для розуміння... Перед тайною часу все — здібності розуму, формули логіки, методи науки, — все робиться безсилем. Час є щось, що неприступне для пізнання. Всі мислителі всіх віків не змогли зрозуміти цю велику тайну — час. Нема реального розв'язання цієї проблеми... Коли б час був реальним, він повинен був би або стояти, або рухатися. Коли він стоїть, то минуле й сучасне співіснують, — це неможливо. Коли він рухається, то од чого і до чого він рухається? Він повинен був би залишити позачасову порожнечу позаду і рухатися в позачасову порожнечу попереду.”

Матеріяліст, доктор фіз. — мат. наук, проф. Н. Козырев говорить: „**Час** — фундаментальна і одноразово надзвичайно загадкова властивість природи. Уявлення про час перевищує наші спроможності. Усі уможлядні спроби зрозуміти сутність часу не дали ніяких наслідків.” („Техника — Молодежи.” Москва. 1968, ч. 12, ст. 16).

Американський біофізик Б. Стлерел пише, що не можна дати точного визначення слову „час”, бо ті поняття, які для цього використовуються — зміна, швидкість, прискорення, й т. ін. — самі визначаються через поняття „час.”

Сучасна наука, вивчаючи елементарні частинки матерії, зіткнулась з дивним явищем: в мікросвіті або часу зовсім нема, або він неприступний для нашого розуміння.

Польські філософи С. Бажанський і Е. Плебанський говорять, що „в мікросвіті, можливо, саме поняття простір — час не потрібне” (Я. Ф. Аскін. „Проблема времени.” Москва. 1966, стор. 113).

Подібне говорить і американський фізик Е. Циммерман (Там же, стор. 113-114).

А. Ф. Аскін там же на ст. 114 пише: „З таким „вигнанням” часу і простору з області мікроявищ не можна погодитися. Правда, можуть бути описи окремих аспектів мікрочастинок без безпосереднього вживання понять простору і часу (напр. в поняттях заряду, квантованої маси і т. д.).”

Ми знаємо одномірний час і який йде в одному напрямку: з минулого в майбутнє. Але тепер вченими висунені гіпотези (припущення): а) про існування негативного часу, тобто, що час може йти в зворотному напрямі і б) про існування багатомірного часу.

Напр. болгарський вчений К. Д. Тодоров вживає негативний час для пояснення деяких явищ в мікропроцесах (Там же у Я. Ф. Аскина, стор. 151). В снах ми можемо жити одночасно в минулому й в майбутньому, коли минулі і майбутні події переміщуються. Значить час може йти і в зворотньому напрямі.

Вчені Бунге, Дан, Доббс, Уітроу, Мілн й ін. на основі деяких даних фізики, космології і психології висовують гіпотези про двомірний і навіть багатомірний час (щось на зразок довжини, ширини і товщини).

Матеріялісти пишуть: „Поскільки такі гіпотези є науковими, вони заслуговують на серйозну увагу... , бо переконливого теоретичного обґрунтування одномірного часу і тримірного простору не існує (А. М. Мостепаненко і М. В. Мостепаненко „Четырехмерность пространства и времени”, вид. Акад. Наук СССР. Москва. 1966, стор. 10, 97, 178).

Багатомірність часу пов'язана зі спробами пояснити явища психічного життя, що не вкладаються в звичайні рамки: уява, мрії, сновидіння, галюцінації, передбачення і т. д. (Там же, стор. 127).

Вчений Доббс вважає, що час має два виміри. Одна й та ж подія може відбутися без протяжності в одному з цих вимірів і одноразово бути безконечно довгою в другому. За думкою Доббса час мікрофізики — двомірний.

Таким чином, час, який здається нам таким простим і зрозумілим, виявляється надзвичайно таємничим, загадковим.

Сучасна наука говорить, що чим швидше рухається тіло, тим повільніше для нього йде час, і коли швидкість тіла досягає швидкості світла (300.000 км. на сек) — час зупиняється, час — нуль, тобто настає безчасовість. Але й безконечно великий час — теж безчасовість.

Виходить: час — нуль і час — безконечно велике з'єднуються в безчасовості. Людський розум безсилий зрозуміти це. Розуміння часу і безчасовості можливе тільки з позиції надфізичного, надматеріального.

Матеріялісти говорять, що не може існувати матерії без руху, а рух матерії завжди відбувається в просторі і часі („Диалектический материализм”, вид. Ц. К. Ком. партії. Москва. 1960, стор. 55, 67, 77). Значить з точки зору матеріалізму не може існувати безчасовості. Значить безчасовість (вічність) не можна вкласти в рамки матеріалізму; вона повинна існувати понад матерією. І це ж значить, що **мусить бути Хтось, Хто** має цю властивість Вічності, тобто Бог.

Матеріялісти говорять, що процес руху матерії — це процес поступальний, розвиток: від нижчого до вищого, від простого до складного. Це є один з „китів” матеріалізму. Значить — прямування до якоїсь мети: до досконалості. Коли матерія вічна, то ця досконалість вже була **б**. Якби не багато було матерії, але й час то неуявимо великий.

Досконалість, як не потребуюча розвитку, є незмінна. А нема змін — нема й часу. Самі матеріялісти пишуть: „Світ, де не було б ніяких змін, просто не мав би часу” (Я. Ф. Аскін „Проблема времени.” Москва. 1966, ст. 181).

І от саме існування розвитку матерії говорить, що вона не є абсолют, не має властивостей безконечного, а значить мала початок, тобто не є вічна.

І яка, глибина Християнської Науки, що **Бог — Вічний, Незмінний!** І про це Християнство сказало давно-давно, коли ще й не мріяли про ті здобутки науки, які ми маємо тепер.

Як матеріялісти розуміють вічність?

А вони говорять: „Вічність часу не треба розуміти в дусі того, що немов би Всесвіт безконечно старий в якомусь єдиному потоці часу. Її треба розуміти найперш усього в тому змислі, що нестворима й незнищуема матерія мала й буде мати безконечне існування, незалежно від того, який був би часовий ритм змін її конкретних форм” (С. Т. Мелюхин „Проблема конечного и безконечного.” Москва. 1958, ст. 167).

І це пояснення? Тут ми бачимо, що матеріялісти, замість відповіді на питання про вічність, говорять про ритм часу. Ритм часу може бути й не однаковий, але це аж ніяк не пояснює вічності, бо який би не був ритм часу — це буде кінцевий час. Вічність вони підміняють словом „безконечність”, немов би „безконечність” — це зрозуміле поняття. Незрозуміле пояснюється незрозумілим же, але все це одягається в такі словесні форми, щоб склалося враження немов би відповідь дана.

Безконечність в часі (вічність) неможливо втиснути в рамки матеріялізму. Матеріяліст лавреат Ленінської премії академік В. Гинзбург в 1968 році пише: „Коли час безконечний, то виникають труднощі... Вони пов'язані з можливістю „теплової смерті”, накопиченням нейтрино і т. д...” („Наука и жизнь.” Москва. 1968, ч. 3, ст. 56).

З усього ми бачимо, що безконечність незрозуміла, але вона існує. Як же пов'язати зрозуміле нам кінцеве з незрозумілим безконечним?

Матеріялістично — неможливо, а релігійно — можна. А саме: Бог (Безконечний, Вічний, Розумний, Дух) творить час разом з матерією і простором. Матерія і простір існують для Бога, мисляться і бачаться Ним у вічності, але сама матерія, сам простір існують в часі. Час може мати і різні ритми і бути багатомірним.

Безконечність, вічність існують, але вони надматеріяльні поняття (тому матеріялісти безсилі вивести їх з матерії). Безконечність, вічність відчуються тільки безсмертною душею, бо безсмертність — це безконечність, вічність.

10. Природа і наука ведуть до Бога

Ось ми коротенько розглянули матеріяльний світ, починаючи від найдрібніших частинок матерії і до Всесвіту. Ми навмисне весь час посилалися на вчених Радянського Союзу, на матеріялістичну пресу. І ми бачили, що самі матеріялісти свідчать, що всюди є упорядкованість, гармонія, прямування до якоїсь мети і краса — тобто розумність у всьому і на всьому.

Дехто може спитати: А як же розуміти існування боротьби, страждань, зла?

Коли глибше розглядати ці явища, то видно, що й вони мають певну мету, що й в їх існуванні є розумність.

Боротьбу треба розглядати ширше, ніж дарвінська боротьба за існування, бо боротьба існує всюди, починаючи від боротьби сил притягання і відштовхування (напр. протон — електрон) і до боротьби любови з ненавистю (напр., хтось любить і одноразово ненавидить ту ж саму людину).

Через боротьбу світ не має рівноваги. Боротьба — це основа розвитку, прогресу. Весь доколiшній світ стверджує це. І коли окремі випадки боротьби здаються нам нерозумними, то це тільки тому, що ми ще багато, багато чого не знаємо.

Весь матеріяльний світ безперервно розвивається, йде від нижчого до вищого (це ж кажуть і матеріялісти). Значить мета матеріяльного світу прийти до якогось найвищого стану, до абсолютної упорядкованости. Чи тоді боротьба припиниться? Чи тоді настане рівновага всього матеріяльного? Чи тоді все стане незмінним? Не знаємо. Може з'являться якісно зовсім інші форми боротьби, а може матерія перетвориться в щось, що вже не буде потребувати боротьби. Не знаємо. Не будемо гадати про неприступне нам майбутнє. Нам досить того, що відома нам незчисленна кількість прикладів боротьби свідчить про їх прогресивну роль, про розумність існування боротьби.

Ми тільки знаємо, що людина буде удосконалюватися до досконалости Бога (Матв. 5:48). Поскільки людина ко-

нечна, а Бог Безконечний — цей процес буде йти безконечно. Людина буде безконечно наближатися до Бога, але не зіллється з Ним.

Хто знайомий з аналітичною геометрією, той може це порівняти (правда, це порівняння грубе) ось з чим: В прямокутній системі координат намалюємо гіперболу. Вітки гіперболі будуть безконечно наближатися до асимптот, але ніколи не зіллються, бо вітки гіперболі **перемінні** величини, а асимптоти **постійні, незмінні**.

Щодо зла і страждань, то пояснення існування їх неможливе без докладного розгляду питання **свободи**. Наведемо тільки один приклад. Загальна хвороба людей — **гордість** (не треба плутати з гідністю, яку повинна мати і високо тримати кожна людина). Гордість — це перворідний гріх Адама. Гордість — це джерело гріхів, джерело непорозумінь між окремими людьми і між народами. В стражданні переборюється гордість, смиряється людина, пом'якшується її серце. Хіба хоч би в цьому нема позитивної ролі страждань?

Питання існування боротьби, страждань, зла — це окрема велика тема. В рамках цієї книжечки доводиться обмежитися тільки цими декількома реченнями.

Розумність є всюди, тільки не завжди ми її бачимо, бо ще далекі від всезнання.

Наука завдяки все кращій апаратурі з кожним днем, все глибше й глибше пізнає матеріальний світ, і відкриває все нове й нове. І те, що ще вчора було „нерозумним“, сьогодні стає дуже розумним.

Що більше наука заглиблюється у вивчення матеріального світу, то більше дає незаперчливих доказів існування Незбагненого Розуму, бо без Нього неможливі та будова і той розвиток всього матеріального світу, що їх ми всюди спостерігаємо.

Тільки тим, що існує Незбагнений для нас Вищий Розум, може бути пояснена надзвичайна розумність у всьому, починаючи від найменших відомих нам частинок матерії і до безмежного Всесвіту і безконечности. Тільки тим, що існує Вищий Розум — Бог можна пояснити людину з її ба-

гатим духовним життям, можна зрозуміти людину, яка вивчає і підкоряє собі, згідно з Божим призначенням (Бут. 1:26, 28), увесь матеріальний світ.

Бог — Незбагнений, але всюди в природі ми бачимо Його дію. Св. Письмо говорить: „Небо розповідає про Славу Бога, а про діло Його рук розказує небозвід” (Псал. 18:2). Ще: „Від величності краси природи пізнається Творець її.” (Прем. 13:5). Подібне Рим. 1:19-20.

Навіть матеріяліст И. Адашов пише: „Природа прекрасна завжди. А скільки в ній дивної погодженості між найрізнішими речами і явищами! Скільки найтоншої, майже казкової гармонії можна знайти навколо себе, коли уважно, з любов'ю придивитися до природи! Ось, напр., стеблинка... Стеблина — це найбільша тривкість при найменшій затраті матеріялів... Факти дивної цілеспрямованості і погодженості в природі оточують нас буквально на кожному кроці... У великому і малому — всюди наочно видна чудова цілеспрямованість” („Знание — Сила.” Москва. 1964, ч. 9, ст. 49).

Тільки упереджена людина не побачить за всім цим Вищої Розумної Сили — Бога.

Христос сказав: „Почуєте слухом, — і не зрозумієте, дивитися будете оком, — і не побачите. Затовстіло бо серце людей цих, тяжко чують на уші вони, і зажмурили очі свої, щоб коли не побачить очима й не почути ушима, і не зрозуміти їм серцем, і не навернутись, щоб Я їх уздоровив” (Матв. 13:14-15).

Матеріялісти самі себе втиснули в рамки матеріяльного, цим обмежуючи себе, і не хочуть виходити з цих рамок, не хочуть неупередженим оком подивитися на світ.

Християни ж, дивлячись глибоко і широко на світ, разом зі Св. Ап. Павлом говорять: „Усякий бо дім хтось будує, а Той, що все збудував, — то Бог” (Євр. 3:4).

11. Зв'язок Бога з творінням і людиною

Ось ми на багатьох конкретних прикладах бачили, що у всьому і на всьому в світі лежить печатка розумності.

Чи може матерія сама в собі містити розумність?

Без сумніву, ні, бо повстає питання: що ж сама проявляє розумність? Молекула, електрон? Що саме? Бо ж розумність не може існувати сама по собі: вона є тільки **якість, властивість** чогось. Чого ж?

Нічого такого в матерії ми не бачимо.

Крім цього, безконечність виходить за рамки матерії. Матерія, яких би вона не була структур, завжди є конкретна, **конечна**. Рух матерії (зміни її) може відбуватися тільки в часі. Це кажуть самі матеріялісти. Цитата вже наводилася. Значить, для матерії не може існувати безчасовости, вічності.

Тому наділяти саму матерію розумністю, або попросту кажучи, обожувати її, не можна.

Повинна існувати Надматеріяльна, Безконечна, Вічна, Розумна Сила, якісно інша, ніж матерія. Цю Силу ми звемо Богом.

Чи є зв'язок Бога з творінням і зокрема з людиною?

Безперечно, є, бо абсолютно неможливо, щоб усе створене було чужим для Творця і не мало б мети.

Бог не може щось створити так собі, бо вже саме поняття Премудрий говорить само за себе. І тому між створінням і Творцем неодмінно має бути зв'язок.

Цілеспрямованість в світі ясно свідчить, що Бог скерує Своє творіння до якоїсь мети. Ми не знаємо цієї мети, але через те, що все розвивається від нижчого до вищого (це ж кажуть і матеріялісти), то можемо думати, що мета — це **абсолютна досконалість**.

Ця спрямованість йде або через утворені Богом природні закони, або безпосередньо дією Самого Бога.

Природні закони, які діють виключно в матеріяльному світі, не можуть бути вистарчальними для людини, бо людина є й духовна істота. Людина, як духовна істота, та ще й урахувуючи, що вона стоїть на найнижчій ступені духових істот (ангелів), потребує допомоги Бога, потребує зв'язку з Богом.

І цей зв'язок, без сумніву, інший, ніж природній зв'язок. Не треба забувати, що перед людиною стоїть безконечний

шлях — удосконалюватися до досконалости Бога (Матв. 5:48).

Цей безпосередній зв'язок людини з Богом особливо був проявлений в прийнятті Богом матеріяльного тіла (Ісус Христос), заради спасіння людини.

Через зв'язок з Богом людина набуває собі моральні якості. Матеріяльна природа цих якостей не має, а людина має. Звідки взялися в людині **вроджені** моральні почуття? А цими почуттями обдарував її Бог, Творець світу. Інакше не можна пояснити існування моральних якостей в людині.

Бог є любов (1 Ів. 4:8), і любов Він поклав в основу будови і розвитку всього. Любов — це внутрішня сутність буття.

Любов ми спостерігаємо у всьому тваринному світі. Тварини не усвідомлюють любови, але живуть нею. І яка сила любови. Ось ми бачимо любов матері до своїх дітей. І не тільки у людей, а й у всьому тваринному світі. Ми знаємо, що мати жертвує собою, захищаючи, рятуючи своїх дітей. Любов до дітей у нормальних організмах вища від усіх природних законів. Найвизначніші науковці — природники говорять, що тут ми маємо виконання якогось розумного плану.

Що таке любов? Любов — це намагання до спільного життя з тим, кого любиш; віддати себе йому і володіти ним. Любов вимагає жити не тільки собою. Не може бути повноти буття, коли тільки один. Бог споконвіку породив Сина і звів з Себе Св. Духа. Ця християнська наука здається дивною, але в ній найглибша мудрість.

Щодо людини. Що може бути для неї вищого в цьому світі, як не інша людина? Все що ми робимо великого на землі, робимо для того, щоб передати іншим людям.

Любов — це намагання, щоб той, кого любимо, користувався всіма приступними йому благами.

Ми віддаємо своє життя на служіння тому, кого любимо, і це служіння не є рабське; воно не спустошує чи виснажує наше власне життя, але дає нам радість, дає нашому життю повноту справнього життя, задоволення, осмислює наше

життя. В любові зникає протилежність між „моїм” і „чужим”, бо переборюється корисливість особистого життя.

„Страху немає в любові, але досконала любов проганяє страх геть, бо страх має муку. Хто ж боїться, той не досконалий в любові” (1 Ів. 4:18).

Наша земна любов, як обмежена матеріальним тілом і часом, лише відблиск справжньої Вічної Любови.

„Хто не любить, той не пізнав Бога, бо Бог є любов” (1 Ів. 4:8).

„Коли один одного любимо, то Бог в нас пробуває” (1 Ів. 4:12).

Таке велике значення любови.

Може бути й викривлення любови, як прикладом, коли мати потакає всім забаганкам дитини, цим калічучи її духовно й тілесно. Коли ж приноситься шкода, то це не правдива любов.

Любов і карає, як батько сина, коли це потрібно для блага сина ж.

Бог — любов (1 Ів. 4:8, 16), а тому мусить бути і дійсно є зв'язок Бога з створінням, а особливо з людиною. Тому цілком можливе і потрібне посереднє і безпосереднє Боже об'явлення людині. Бог посередньо відкриває Себе людині в створеному Ним світі (Рим. 1:19-20), бо розглядаючи, вивчаючи світ, ми всюди бачимо Премудрість Божу, а безпосередньо — або дією на дух людський (2 Петра 1:20-21), або через сновидіння (волхвам, Йосифові та ін.), або через слово Боже (Мойсей, пророки), або Сам Бог промовляє (Ісус Христос). Критеріями правдивого безпосереднього Божого об'явлення людині є: любов, мудрість, святість, спонукання волі до добра, мир серцю, високі моральні якості людини тощо.

А сама людина зв'язується, еднається з Богом через молитву, Святі Таїнства, і релігійні обряди.

І це єднання з Богом дає людині повноту життя, правдиве щастя — блаженство.

БОГ

1. Поняття „Бог.”

Християнство навчає, що Бог є Жива, Розумна, Вічна, Духова Істота, Яка створила все в світі і керує ним.

Коли питають: „А звідкіля взявся Бог? — треба відповісти питанням же: „А звідкіля взялася матерія?”

Який є Бог — цього ніхто не знає. Коли ми не спроможні зрозуміти матеріяльний світ і повністю ніколи й не будемо спроможні (а це говорять і матеріялісти), то як можемо зрозуміти Бога, Який безконечно Вищий за матеріяльний світ?

„Бога ніхто ніколи не бачив” (1 Ів. 1:18).

Матеріяльний світ надзвичайно великий. Сучасна наука (астрономія) вже бачить на такій віддалі, куда світло йде 12 мільярдів років,¹⁾ але не бачить кінця, якщо він взагалі існує.

Наука встановила, що у Всесвіті діє розумна закономірність, цілеспрямованість, гармонія, краса.

Це свідчить, що Хтось Премудрий, Всемогутній керує всім. А це — Бог.

Який же Величний Бог!

То чи ж по силах людському розумові збагнути Його?

В Св. Письмі ще 3000 років тому написано: „Чи то ти зможеш розумом збагнути Бога?” (Йов. 11:7).

Коли ми хочемо щось зрозуміти, то порівнюємо його або уподібнюємо тому, що нам зрозуміле. Бога та Його властивостей ми не можемо ні з ким і ні з чим порівняти, ні кому і ні чому уподобити. Бог — Єдиний, Безподібний.

---

¹⁾ Що це за величина 12 мільярдів світлових років? А це 60X60X-24X365X187,000X12 мільярдів = наближено 71,000,000,000,000,000,000 миль. Чи можна уявити собі це число?

Бог — Дух, тобто Він **якісно** відмінний від матерії.

Самим розумом не можна сприйняти, пізнати Бога. І ось чому: Всі доводи від розуму — це тільки порівняння з тим чи іншим у відомому нам **матеріальному** світі. Ми мислимо матеріальними образами: коли хочемо щось зрозуміти, то утворюємо певний образ його, „модель”, але цей образ не виходить за межі відомого нам матеріального. Навіть, коли хочемо уявити собі радість, гнів, свободу і т.п. то користуємося символами, але теж в образах матеріального.

В матеріальному світі ми вже підійшли до того, чого не можемо ні уявити, ні зрозуміти (елементарні частинки матерії). Наші знання про них — математичні формули. А це ж матерія! То що й говорити про Надматеріальне!

Духовий світ ми не можемо порівнювати з матеріальним, бо вони **якісно** різні, а якісно різне не можна порівнювати. Напр., чи можна інчами чи фунтами міряти ідеї?

Коли ми хочемо щось зрозуміти, то користуємося методами аналізу та синтезу, тобто розкладаємо на частини і з частин відбудовуємо ціле. Застосувати ці методи до нематеріального ми не можемо, бо що і як там ділити на частини?

Всі намагання зрозуміти, уявити Бога і навіть намагання тільки розумом довести існування чи неіснування Його — даремні: не можна досягнути Неосягненого. Щоб ясніше було, наведемо такий приклад: з відкритих нам Богом Його властивостей, скажемо тільки про одну: Безсмертність або Вічність, тобто, загально кажучи, Безконечність.

„Безконечність — метафізичне поняття. Зрозуміння її не по силах людському розумові.

Всі властивості Бога містять в собі безконечність, бо коли ми говоримо, що Бог Всюдисущий, Всемогутній й ін., то всюди входить безконечність.

Цього тільки одного прикладу досить, щоб бачити, що зрозуміння, уявлення Бога й Його властивостей неприступне для людського розуму.

Людина має душу — нематеріальну, безсмертну. Хоч безсмертність людської душі не те саме, що Безсмертність Бога (бо душа людини, як створена, мала початок, а Бог

Безпочатковий і крім цього душа — тільки образ і подoba Божа), все ж вона може в деякій мірі сприймати безконечність, сприймати Бога. Св. Письмо говорить, що Бог вічність поклав в серце людини (Еклез. 3:10-11). Через те, що Бог незбагнений, уявлення Його у кожній людині може бути своє.

З цього бачимо, що сприйняти Бога може тільки душа, або, як часто говорять, „серце” людини, але, без сумніву, в гармонійній співпраці з розумом. Серцем людина відчуває, сприймає Бога, а розум в міру своїх спроможностей осмислює й підсилює це сприйняття. Св. Ап. Павло розум називає „очами серця” (Єфес. 1:16-18).

Щоб мати хоч будьяке розуміння Бога, люди матеріялізують Його, наділають Його своїми людськими якостями, своїми людськими думками. А в дійсності це не так. У Пророка Ісаї ми читаємо: „Ваші думки — не Мої це думки, а дороги Мої — то не ваші дороги, говорить Господь. Бо наскільки Небо вище за землю, настільки вищі дороги Мої за ваші дороги, а думки Мої — за ваші думки (Ісаїя 55:8-9).

Коли ми уявляємо Бога в якійсь формі (частіше в образі людини), то тільки тому, що не можемо інакше подумати про Нього.

Щоб бути приступним для людини, Сам Бог, як Всемогутній, являючись людям, приймає різні образи. Але ці образи не є сутність Бога. І яка мудрість! Приймаючи **різні** образи (кущ, що горів і не згорав, вогонь, голуб й ін.), Бог цим показує людині, що сутність Його інша, щоб люди не надавали Йому тільки певного образу.

Треба розрізнати: знання **про Бога і знання** Самого **Бога**. Знання про Бога ми набуваємо розумом, а знання Бога, тобто відчуття Його, сприймаємо тільки серцем. Під словами „знання Бога” не можна розуміти знань розумом, а треба розуміти, що людина твердо **знає**, бо відчуває, що Бог є в її серці (Єфес. 3:17), що Бог є повсюди.

2. Знання про Бога

Знання про Бога людина набула не сама по собі, бо ж це для обмеженого розуму не по силах, а Сам Бог відкрив

про Себе, відкрив те і стільки, що людина „може знести” (Ів. 16:12), „може знати” (Рим 1:19).

Бог — Дух, Нематеріальний, а тому знання про Нього не можна вмістити в матеріальні рамки, як ось, прикладом, Триєдиність Бога. Тут потрібна Віра. Ця Віра не понижує людини, а навпаки підвищує, бо ж вірою сприймається **надматеріальне**.

Що ж ми знаємо про Бога?

На основі Божого Об’явлення, записаного в Св. Письмі, ми знаємо, що:

Бог — Дух, тобто Нематеріальний (Ів. 4:24) і бачити Його неможливо (Ів. 1:18). Ми не можемо надавати Богові тих почуттів, які притаманні матеріальному тілові. Цього ніколи не треба забувати, коли ми говоримо про ті чи інші почуття Бога.

Бог — Незбагнений (Матв. 11:27; Рим. 11:33-35).

Бог — Один (Ісаїя 44:6; Рим 3:30; Єфес. 4:6). Він — Триєдиний (1 Ів. 5:7; Матв. 28:19).

Бог — Вічний (Ісаїя 40:28). Часу для Бога не існує. Для Нього минуле, теперішнє і майбутнє існує одноразово.

Бог — Незмінний (Як 1:17), бо змінюватися може тільки недосконале. Які можуть бути зміни у Досконалому? Зміни можуть відбуватися тільки в часі. А для Бога часу не існує.

Бог — Досконалий (Матв. 5:48); сукупність Досконалостей (Кол. 3:14). Як Досконалий, Бог нічого не потребує (Дії Св. Ап. 17:25). Всі наші молитви, всі обряди потрібні **нам**, бо це засоби, що наближають нас до Бога; це стежки, що в темряві обмеженості і недосконалості людини ведуть її до Бога.

Перед людиною Христос поставив мету: бути досконалими, як Бог (Матв. 5:48). Але людина, безконечно наближаючись до Бога, ніколи не зіллється з Богом, тобто не стане Богом, бо людина, як створена істота, змінна, а Бог Незмінний).

Бог — Любов (1 Ів. 4:8).

Бог — Всюдисущий. (Дії Св. Ап. 17:27; Псал. 138 (139): 7-12). Всюдисущність Бога не можна уявляти так, що Бог

ніби то **фізично** наповнює Собою простір. Таке уявлення — матеріалістичне, бо простір — це якість матерії. Бог — Дух. Говорити, що Бог займає місце в просторі — це матеріалізувати Його. Святе Письмо, говорячи про Всюдисущність Бога, вживає різні форми на рівні людського розуму, щоб сказати, що нікуди не можна заховатися від Бога. Але воно ясно пише, що „Бог живе в світлі неприступному” (1 Тим. 6:16).

Всюдисущність Бога — таємниця для нас. Ми не можемо мислити просторово, бо інакше не буде місця для сатани з його сонмищем, не буде місця і для матерії.

Бог — Всезнаючий (Євр. 4:13; 1 Ів. 3:20).

Бог — Премудрий (Псал. 103 (104):24; Рим 11:33).

Бог — Всемогутній (Бут. 17:1; Луки 1:37).

Бог — Вседобрий (Матв. 19:17).

Бог — Справедливий (Псал. 10(11):7).

Бог — Всеблаженний (1 Тим. 6:15).

Бог — Творець (Бут. 1-й розділ). Бог створив увесь світ і опікується ним, навіть найдрібнішим в ньому, бо й волосинка з голови людини не впаде без волі Божої (Лук. 21:18).

Властивостей Бога перелічити неможливо. Св. Ап. Павло говорить: „О глибино багатства, і премудрости і знання Божого! Які невідомі присуди Його, і недосліджені дороги Його. Бо хто розум Господній пізнав?” (Рим 11:33-34).

Коли говоримо про Властивості Бога, то завжди треба пам'ятати, що ми їх уявляємо, розуміємо тільки на рівні нашого людського розуму, тобто уподібнюємо їх тому, що ми знаємо з нашого життя, тільки в дуже, дуже великому розмірі. Але в дійсності Властивості Бога безконечно глибше наших уявлень, наших розумів, бо Бог — Незбагнений; незбагнені й Властивості Його.

Наші знання тільки частинні, а не досконалі. (1 Кор. 13:9-12).

3. Пізнання Бога

Закон Божий написано в серцях всіх людей (Рим. 2:14-15), бо ж кожна людина є образ і подоба Божа. Через гріхо-

падіння затемнилося серце людини (Бут. 8:21). Людина потребувала очищення, відродження (Єфес. 4:22-24; Як 4:8). Тільки чистим серцем можна бачити, тобто сприймати Бога (Матв. 5-8). Христос живе в серцях вірних (Єфес. 3:17).

Не можна розуміти, що тільки аж тоді людина буде сприймати Бога, як буде мати абсолютно чисте серце. Ні. Християнство — не стабільний стан, а процес, і в цьому процесі люди стоять на різних ступенях. Бог завжди є там, де людина підноситься на вищій ступень, незалежно від того, на якому ступені вона стояла. Згадаймо притчу про Митаря і Фарисея (Луки 18:10-14).

Мета нашого життя шукати Бога (Дії Св. Ап. 17:26-27). Шукати треба всім серцем своїм (Псал. 118(119):10), вірою (Євр. 11:6), молитвою (Йова 8:5; Дан. 9:3), постійно (Псал. 104(105):4).

І хто шукає Його, той знайде (Повт. Зак. 4:29; Прип. Сол. 8:17; Єрем. 29:13), відчує благодать Його (Євр. 11:6), буде мати розуміння про все (Прип. Сол. 28:5).

Розум допомагає серцю шукати і сприймати Бога, бо розум показує премудрість і красу у всьому, показує, що Бог спрямовує все в світі до якоїсь мети (цілеспрямованість).

Людина може дуже добре знати Св. Письмо, але це не наблизить її до Бога, якщо вона не відчинить двері свого серця. Христос сказав: „Ось Я стою під дверима та стукаю: коли хто почує Мій голос і двері відчинить, Я до нього ввійду, і буду вечеряти з ним, а він зо Мною” (Об’явл. Ів. 3:20). Христос сказав: „Оці люди устами шанують Мене, серце ж їхне далеко від Мене! Та однак надаремне шанують Мене” (Матв. 15:8). Христос відкривається тим, хто любить Його і береже заповіді Його (Ів. 14:21).

Люди ж, які замкнули двері свого серця, неспроможні сприйняти Бога. Про цих людей Христос сказав: „Почуєте слухом, — і не зрозумієте, дивитися будете оком, — і не побачите... Затовстіло бо серце людей цих... (Матв. 13:14-15).

Не може бути протиставлення серця і розуму: вони повинні бути гармонійно пов’язані. Премудрий Соломон пише: „Серце розумне шукає знання” (Прип. Сол. 15:14). Він про-

силь у Бога: „Дай же Своему рабові серце розумне, щоб судити народ Твій, щоб розрізняти добре від злого” (1 Царс. 3:9). Давид навчає молитися Богові „щоб ми набули серце мудре” (Псал. 89(90):12). Св. Ап. Павло пише Єфесянам, що він молиться, „щоб Бог Господа нашого Ісуса Христа, Отець слави, дав вам Духа премудрости та відкриття для пізнання Його, просвітив очі вашого серця” (Єфес 1:16-18). Христос говорить, що „з серця виходять лихі думки” (Матв. 15:19).

Тому, коли ми говоримо, що людина серцем сприймає Бога, то розуміємо, що вона сприймає Його всією істотою своєю.

Хоч ми розумом не можемо збагнути Бога, до розуму не може бути зневажливого ставлення. В межах своєї спроможности розум допомагає серцю сприймати Бога. Але не може бути зневажливого ставлення й до серця, бо людина живе не тільки розумом, але й серцем. Не все можливе для розуму.

Навіть матеріялісти **тепер** вже пишуть таке: „Слово „сумління”, надруковане самими великими шрифтами, ввійшло **тепер** в часописні, книжкові, журнальні заголовки: „Сумління”, „Чисте сумління”, „За законом сумління, „На поклик сумління.” Слово ввійшло в філософські словники (в словникові 1952 р. його не було), стало темою перших дисертацій.” („Наука и религия.” Москва. 1967. ч. 9, ст. 22 Підкр. М.О.).

Цей же журнал в 1966 р. ч. 1, на ст. 40 пише: „Життя виразно вказує дві категорії людей: мистців і мислителів. Між ними велика різниця. Мистці охоплюють дійсність цілком, не роздрібнюючи її, а мислителі саме роздрібнюють і тим немов би умертвляють її, а потім поступово намагаються оживити, що вповноті їм все-таки так і не вдається... Без сумніву, не можна розуміти справу так, що мистецьке сприйняття світу може заступити наукове пізнання. Але в тих ділянках, де науковий апарат пізнання поки далекий від досконалости, сприйняття мистця. яке широко використовує емоційний бік пізнавальної програми, виявляється часом безпомилково точним.”

Це цитати з антирелігійного журналу.

Духовий, Нематеріальний Світ взагалі не можна роздрібнювати і вже хоч би по цьому він неприступний для розуму.

Тут цікаво те, що в останні роки й матеріялістична преса починає визнавати за „серцем” авторитет, чого ще так недавно не було.

В пізнанні Бога релігійна людина проходить майже таку путь, яку проходить і вчений при певних дослідженнях.

Вчений, коли досліджує, то вірить, що щось винайде. В міру накопичення знань віра вченого переходить в переконаність. Так і релігійна людина: в міру духовного удосконалення вона все більше й більше відчуває, сприймає Бога і віра в Бога переходить в повну переконаність.

Вчений, щоб відкрити щось нове, мусить бути підготований до цього певними знаннями. Напр., при вивченні атома він повинен добре знати вищу математику. Всі розрахунки такого вченого зрозумілі тільки тим, хто також знає вищу математику. Подібно і в духовному житті. Тільки релігійна людина може розуміти іншу релігійну людину. Глибокі богословські думки зможе зрозуміти тільки людина з відповідною богословською підготовою і певним рівнем духовного удосконалення.

Св. Ап. Павло пише: „І я, браття, не міг говорити до вас, як до духовних, але як до тілесних, як до немовлят у Христі. Я вас годував молоком, а не їжею, бо ви не могли її їсти, та й тепер ще не можете, бо ви ще тілесні.” (1 Кор. 3:1-3).

Хоч ми не можемо уявити, який є Бог, та все ж таки ми Бога знаємо. Ми знаємо Христа. Хто знає Христа, тобто істотою своєю сприймає Його, той знає Бога. Хто любить Христа, той любить Бога. Бо Христос — Бог, що прийняв тіло людини. І в цьому проявляється безмежність любови Бога до Свого створіння, до людини. Через Христа-Боголюдину ми пізнаємо Бога (Ів. 14:8-11) і цього для нашого земного життя досить. Нам дано стільки, скільки ми можемо в собі „вмістити” (Ів. 16-12). Бога ми пізнаємо ще, бачучи Його „сліди” в світі.

4. „Сліди” Бога в світі

Існує така байка. До однієї мудрої риби приплили прості риби і запитали її: „Що таке вода? Ми чули, що риби не можуть жити без води.” Подумала мудра риба, відповіді не дала, а послала їх до премудрої риби. Коли прості риби запитали премудру рибу, то та відповіла: „Ви не знаєте, що таке вода, бо живете в воді й дихаєте нею, не помічаючи. А ось коли вас виймуть з води, і ви станете задихатись, тоді ви зрозумієте, що таке вода.”

Отак і ми люди. Ми не помічаємо Бога, бо ,за словами Св. Писання, „ми Ним живемо і рухаємось, і існуємо” (Дії Св. Ап. 17:27-28). Бог є всюди. Ми Ним живемо. І як риба, вийнята з води, задихається й умирає, так і людина без Бога духовно задихається, духовно вмирає: вона втрачає найвищі якості людини: свободу, любов, справедливість та інш.

Святий Апостол Павло каже: „Що можна знати про Бога, явне для них, бо їм Бог об’явив. Бо Його невидиме від створення світу думанням про твори стає видиме, і вічна Його сила, і Божество” (Рим. 1:19-20).

„Від величності краси природи пізнається Творець її (Прем. 13:5).

„Небо розповідає про славу Божу, а про діло Його рук розказує небозвід” (Псал. 18:2).

Кожна людина в самому естові своєму прагне до Бога. Людей, щоб зовсім не мали віри в Бога, немає. Людина, не бажаючи з гордості або зарозумілості, або засліпленості визнавати існування Премудрого Всемогутнього Духа-Бога, неодмінно переходить на сурогати,¹⁾ і робить богом або природу, або людство, або науку, або націю, або якусь ідею, або ще щось, і навіть життя своє віддає за цього свого бога. Власне, це — ідолопоклонство, але тих людей ми зevamo безбожниками чи атеїстами в тому розумінні, що вони не хочуть визнавати існування Всемогутнього Духа-Бога.

¹⁾ Сурогат, — заміна правдивого неправдивим, що в деякій мірі нагадує правдиве. Напр., заміна цукру сахарином або кофе — цикорією.

Деякі люди не хочуть знати Бога, бо не бачать Його. А хіба ми бачимо все? Хіба ми бачимо, наприклад, вітер? Але ми знаємо про вітер по тих слідах, що він залишає: шелест, курява тощо. Хіба ми бачимо, прикладом, електромагнетні хвилі? Але ми знаємо, що вони є завдяки апаратам: радіо, телевізії. Грубо порівнюючи, ми й Бога знаємо через „апарат”: чисте серце (в гармонійній співпраці з розумом).

Щоб судити про майстра, треба дивитись на його роботу. Добрий господар пізнається по його господарству. Мистця ми оцінюємо по його творах. Ми часто підносимо високо його мистецькі здібності, не бачивши його самого.

Премудрість Божу всюди видно, на кожному кроці. Нерозумна природа не могла створити сама від себе оту красу, гармонію, високу досконалість у всесвіті. Все це могла створити тільки Вища Розумна Сила-Бог.

На всьому і в усьому ми бачимо „сліди” Бога. Природа, серце і розум ведуть нас до Бога.

З М І С Т

	Стор.
Про „Розумність в світі”	3
Передмова	5
Розумність в світі:	
1. Вступ	7
2. Атом	9
3. Молекула	12
4. Клітина: а) Походження життя	15
б) Будова і праця клітини	19
5. Багатоклітинні організми	26
6. Людина	35
7. Земля і Соняшна система	47
8. Галактики і Метагалактика	49
9. Про безконечність	53
10. Природа і наука ведуть до Бога	63
11. Зв'язок Бога з творінням і людиною	65
Бог:	
1. Поняття „Бог”	69
2. Знання про Бога	71
3. Пізнання Бога	73
4. „Сліди” Бога в світі	77